

VARGA E. LÁSZLÓ

**FORRÁSOK ÉS IRATOK
A LENGYEL LÉGIÓKBAN HARCOLT MAGYAROK TÖRTÉNETÉHEZ,
1914–1918**

Sources and Documents
to the History of the Hungarians Fighting in the Polish Legions 1914–1918

The history of the volunteer Hungarian young men fighting in the three Polish Legions under Austro–Hungarian subordination during the First World War was a hitherto unexplored part of the Hungarian–Polish military relations. On the occasion of the centennial of the outbreak of the war we compiled a six-volume source publication on the topic, presenting the press material and the documents kept in Hungarian and Polish archives. The second part was written for *Hadtörténelmi Közlemények*. The documents are published consecutively in Polish special journals, too.

Keywords: Polish Legions, Imperial and Royal, National General Committee, K. u K. Platzkommando in Budapest, Hungarian volunteers

Az alábbiakban az első világháború során a Lengyel Légiókban szolgált magyar önkéntesek történetének dokumentumaiból negyvenkettőt teszünk közzé.¹ Az 1914–1935 között keletkezett forrásokat a korabeli magyar és lengyel sajtóból, Divéky Adorján 1939-ben kiadott brosúrájából,² a varsói Új és Legújabbkori Levéltár külügyminisztériumi gyűjteményének „A budapesti követség iratai” című fondjából (Archiwum Akt Nowych, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Poselstwo RP w Budapeszcie), a Lengyel Légionisták Szövetsége Központi Vezetőségének ugyanott őrzött irataiból (Związki Legionistów Polskich, Komenda Naczelna), a Központi Katonai Levéltár (Centralne Archiwum Wojskowe) légiós iratanyagából és a Krakkói Nemzeti Levéltár „Nemzeti Főbizottság” (Archiwum Narodowe, Zbiór NKN) című gyűjteményből válogattuk. A felsorolt gyűjteményeken kívül a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban (az Elnöki B osztály irataiban) 1933-tól mintegy 100 oldalnyi irat található a légiósok egyesület alakításának nehézségeiről, a Magyar Nemzeti Levéltár Külügyminisztériumi gyűjteményében pedig a volt légiósok kitüntetéséről szóló diplomáciai levelezés iratai maradtak fenn.

Ezzel a forrásközleménnyel majdnem teljessé válik a lengyel légiókban harcolt magyarok történetére vonatkozó – elsősorban – lengyel iratok feltárása, közzététele magyar nyelven.³

¹ A légiósok történetét korábban megírtuk: Varga E. 2008. Magyar nyelven: Varga E. 2012. Mivel a Lengyel Légiók léte, tevékenysége és az aleggységeiben harcolt magyar önkéntesek története teljességgel ismeretlen Magyarországon, a magyar változat tartalmaz egy, a Lengyel Légiók felállításának körülményeiről, háborús szerepéről, szervezeti változásairól, vezetőiről, a Légióba törekvő magyar önkéntesek toborzásáról és szerepéről szóló összefoglalást. A forrásgyűjtemény az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet és a Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete közös kutatási programja keretében készült.

² A könyvben közölt iratok egy része a második világháborúban megsemmisült.

³ Az első részt, amely 16 dokumentumot tartalmaz, lásd: Varga E. 2014.

A lengyel nyelvű iratokat saját fordításban, a szükséges lábjegyzetekkel közöljük. Ahol az eredetileg német nyelvű dokumentum magyarul olvasható, ott megjelöltük a fordítót. Itt köszönjük meg a fent említett levéltárak, valamint az Országos Széchényi Könyvtár, Krakkóban a Tudományos Akadémia és a Jagelló Egyetem könyvtárosainak segítségét és támogatását.

1.

*Báró Perényi Zsigmond⁴ belügyi államtitkár Nyáry Albert báróhoz⁵
a Magyar–Lengyel Klub elnökéhez*

M. kir. államtitkár
Belügyminisztérium
Budapest, 1914. augusztus 6.

Kedves Barátom!

Válaszolva a Téged érdeklő kérdésre, tájékoztatlak, hogy javaslatodat a katonai bizottságban bemutattam; sajnos elfogadására nem került, mert a Hadsereg-főparancsnokság negatívan viszonyul külön egység szervezéséhez és kivétel nélkül minden ilyen javaslatot elutasít.

Szívélyesen üdvözöllek, kész híved:

Perényi

[*Divéky* 1939. dok. nr. 1.]

2.

Jaworski Władysław Leó⁶ levele Nyáry Albert báróhoz

Nemzeti Főbizottság
Nyugati Szekció
719. sz.

Tisztelt Báró Úr!

A Nemzeti Főbizottság a legmelegebben megköszöni Önnek azt a nemes áldozatát, amelyet egy olyan kérdésben tesz meg, amely a lengyelek számára nagy jelentőségű.

A Lengyel Nemzeti Főbizottság tisztelettel értesíti, hogy 1914. augusztus 27-i ülésén nagy örömmel fogadta a magyarok azon javaslatát, hogy belépnének a lengyelek soraiba.

A Lengyel Nemzeti Főbizottság a következőkben állapítja meg az akció főbb pontjait, amelyet közösen kell megvalósítanunk:

1) Javasoljuk egy magyar katonai egység létrehozását, amely ha elérné a 3-4 ezer fős számot, egy önálló magyar ezredet alkosson a légiók keretein belül.

⁴ Br. Perényi Zsigmond (1870–1946) belügyi államtitkár (1913–1917), a Friedrich-kormányban belügyminiszter 1919 augusztusában, Kárpátalja kormányzó biztosa (1939–1940), a felsőház elnöke (1943–1944), koronaőr (1933–1946).

⁵ Br. Nyáry Albert (1871–1933) a Magyar–Lengyel Egyesületalapító (1912) elnöke haláláig. Festő, régész, etnográfus, geológus. Polonofil, a Polonia Restituta (Lengyelország Újjászületése Érdemrend), Krzyż Niepodległości (Függetlenségi Kereszt) és a Złoty Krzyż Zasługi (Arany Érdemkereszt) kitüntetések tulajdonosa.

⁶ Jaworski Władysław Leopold dr (1865–1930) jogász, publicista, lapszerkesztő, konzervatív politikus, a magánjog tanára a Jagello Egyetemen Krakkóban. A Nemzeti Főbizottság elnöke (1914–1916), a reichsratbeli lengyel képviselőcsoport egyik vezetője.

2) Amennyiben a magyar önkéntesek száma kevesebb lenne, úgy azt javasoljuk, hogy magyar alegységbe tömörítve, mint tolmácsok szolgálhatnának. Viszont, ha számuk reményeinket felülmúlóná, úgy véljük, hogy legjobb lenne őket a Nowy Targban állomásozó légiós egységhez küldeni.

3) Figyelembe véve a fenti döntést, arra kérjük Önt, szíveskedjék kézbe venni a fent említett magyar egység megszervezését. Arra is megkérjük, hogy szíveskedjék [Budapesten] felvenni a kapcsolatot Baliński úrral a Pártonkívüli Bizottság elnökével. Kérjük, fejezze ki legmelegebb köszönetünket a magyar fiataloknak, hogy ennyi bizonyosságát adta irányunkban nemes lelkesedésével. Ez csak folytatása a magyar nemzet lovagias hagyományának, amelynek lelkesedése és harckészsége valóságos csodálatot kelt.

Krakkó, 1914. szeptember 1.

[*Dívéky* 1939. dok. nr. XI.]

3.

Meghatalmazás a Nemzeti Főbizottság Katonai Főosztálya részéről Marian Kukielnak budapesti tárgyalások lefolytatására

Nemzeti Főbizottság
Nyugati (krakkói) szekció
Krakkó, 1914. IX. 4.

Dr. Marian Kukiel,⁷ a lengyel Légiók tisztje utazzék Budapestre, és folytasson tárgyalásokat a magyar önkéntesekből felállításra kerülő zászlóalj megalakításával kapcsolatban, valamint felhatalmazzuk őt arra, hogy együttműködjön Nyáry Albert báróval a zászlóalj felállításában és [Magyarországról történő] kiszállításában.

A [magyarországi illetőségű] lengyel [nemzetiségű] önkéntesek⁸ sorozásában, és felhasználásukat illetően lépjen kapcsolatba a [Lengyel] Pártonkívüliek Bizottságával [Budapesten].

[A lap közepén ovális pecsét, középpont a lengyel sassal, a pecsét köríven levő szöveg: Naczelný Komitet Narodowy, Sekcja Krakowska.]

W. Sikorski⁹

L. Jaworski¹⁰ s. k.

[Az aláírások alatt a meghatalmazás francia nyelvű fordítása.]

[CAW Dokumenty osobiste i materiały historyczne M. Kukiela, sygn. 498/58/¹¹ eredeti gépirat.]

⁷ Marian Kukiel (1885–1973), filozófus. 1914. szeptember 4-én osztották be, mint légiós tisztet a Nemzeti Főbizottság katonai főosztályához, összekötőnek és speciális feladatokat ellátó személynek. 1918 után hivatásos katona, hadtörténész, egyetemi tanár. 1925–1926-ban a Hadtörténeti Intézet igazgatója Varsóban, 1939–1940-ben hadügyminiszter-helyettes, altábornagy. 1942–1949-ben hadügyminiszter, vezérezredes a londoni emigrációban működő (1945 nyarától emigrációs) kormányban.

⁸ Azokról a lengyel nemzetiségű magyar állampolgárokról van szó, akiknek Szepes és Árva vármegyében volt állandó lakhelyük, de Budapesten dolgoztak. Itt alakították meg a fenti bizottságot.

⁹ Sikorski Władysław (1881–1943) vízépítő mérnök, a közös hadsereg tartalékos tisztje 1914-ben. 1914–1915-ben a Nemzeti Főbizottság katonai főosztályának vezetője, 1915–1918-ban a fronton, a légiókban harcolt. A Lengyel Köztársaságban miniszterelnök, hadügyminiszter. 1939–1943-ban a Nyugat-európai emigrációban működő lengyel kormány elnöke, hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka.

¹⁰ Lásd a 6. sz. jegyzetet!

¹¹ Köszönöm dr. hab. Joanna Januszewska-Jurkiewicznek, a Katowicei Egyetem Társadalomtudományi Kar, Történeti Intézet Legújabbkori Történeti Tanszék docensének, hogy a tulajdonában levő dokumentum eredeti másolatát felhasználhattam.

4.

Wasiewicz Zygmunt, a Lengyel Légiók nowy targi katonai kirendeltsége vezetőjének, jelentése

Nowy Targ, 1914. október 19.

Nowy Targban fogadtak 60, Budapesten jelentkezett önkéntest, ebből lengyel 35 fő, a többiek magyarok. Itt felszereltek, három hetes kiképzésben részesültek. Szeptember 25-én 558 fő utazott el Mszana Dolnába, hogy letegyék az esküt. Onnan a cs. és kir. Légiók Főparancsnokságának parancsára a háborús helyzet megkövetelte helyre [a frontra] utaztak.

[ANK NKN sygn. 294., mikrofilm 100492.]

5.

A Magyar–Lengyel Légió

Az alábbiakban közölt cikk szerzője lovag Tadeusz Stamirowski¹² a lembergi „Magyar–lengyel Klub” alapítója és elnöke, Magyarország ismert barátja. A szerző a Nemzeti Főbizottság¹³ megbízásából, a lengyel légiók ügyében tartózkodik Budapesten. (A szerkesztőség megjegyzése)

Ahogy az közismert, mindjárt a háború kitérője után létrejöttek a lengyel légiók, amelyek azonnal harcra léptek a közös ellenség, Oroszország ellen. A lengyel légionisták a hős Piłsudski vezetése alatt, elsőként lépték át az orosz határt, jó néhány ütközetben és csatában, Galíciában, Lengyelországban és Magyarországon hősiességükkel, lelkesedésükkel és kitartásukkal tüntették ki magukat. A lengyel nemzet óriási erőfeszítéseket tett, hogy megtartsa és megnövelje a légiókat. Annak ellenére, hogy az országra, amelyre rázúdult a háború rettenetes következménye, kegyetlenség, szenvedés, vállalta ezt az óriási áldozatot.

A háború kitérője után – emlékezve a régi lengyel–magyar barátságokra –, a közös ügyért folytatott harcok hagyományaira, sok magyar fiatal kéri, hogy beléphessen a légiókba.

Már augusztusban megalakult Budapesten az a bizottság, amely feladatául tűzi ki, hogy a Légiók galíciai gyűjtőállomásaira küldi az önként jelentkező magyar és lengyel fiatalokat, akik ma Magyarország területén tartózkodnak. Az önkéntesek csak alapvető ismeretekkel rendelkeznek a légiókról. Két egység, amelyben magyar önkéntesek dominálnak, már a lengyel légiókhoz vannak vezényelve. A harmadik nagy létszámú egység, amely rövid időn belül a lengyel alakulatokhoz lesz csatolva. Egyes önkéntesek otthonukban vannak, de állandó a kapcsolat velük, és amikor eljön a megfelelő pillanat, a légiókhoz fognak csatlakozni. Jelenleg a légiós bizottság komisszáriátussá alakult át, melynek tagjai sorába tartozik: Władysław Stadnicki gróf,¹⁴ báró dr. Nyáry Albert, a Magyar–Lengyel Egyesület elnöke és Bernacki József.¹⁵

Gróf Władysław Stadnicki, Bernacki József által támogatva kezdettől fogva nagy érdemeket szerzett a légionisták tanításában [tájékoztatásában – V. E. L.]. A Budapesten tartózkodó beteg és megsebesült légionistáknak nyújt támogatást, minden lehetséges irányban. A Magyar–Lengyel Egyesület mindkét nemzetiségű beteg és megsebesült légionistáinak egy pihenő házat szándékozik létrehozni.

¹² Stamirowski Tadeusz (1860–1933) mezőgazdasági művelődési munkatárs. A Nemzeti Főbizottság delegátusa (1914), a Rada Regencyjna képviselője (1918), a Lengyel Köztársaság képviselője (1918–1919) Budapesten, miskolci konzul (1921).

¹³ Naczelny Komitet Narodowy – Lengyel Nemzeti Főbizottság. Krakkóban alakult 1914. augusztus 16-án a galíciai pártok képviselőinek részvételével. A központi hatalmak győzelme esetén, Lengyelország újjáalakítását tűzte ki célként, az un. Osztrák–lengyel megoldás alapján. Orosz–Lengyelországot egyesítették volna Galíciával, amely a Monarchia harmadik eleme lett volna (trializmus).

¹⁴ Gr. Stadnicki Władysław (1845–1915) a dunai folyószabályozási vállalat alkalmazottja. Kulcsár Adalbert újságíróval együtt toboroztak a légiókba, pénzt gyűjtöttek és propagandát folytattak.

¹⁵ Orosz–Lengyelországból származott, az 1905-ös forradalom után jött Budapestre, itt telepedett le. A lengyel munkások „Siła” (Erő) nevű szervezetének vezetője.

Néhány nappal ezelőtt az egyesület gyűlést tartott, amelyet jelenlétével megtisztelt sok jelentős és ismert személyiség. A gyűlés célja egy „pihenő ház” létrehozása volt a beteg és megsebesült légionisták számára. Hisszük, hogy Magyarországon támogatják és rokonszenveznek a légiók eszméivel, mert ez közös érdek.

A [lap] szerkesztőség[ének] megjegyzése: A Lengyel Légiók toborzó irodája az Erzsébet körút 14-ben található. Erről tájékoztat a tábla: A Lengyel Légiók Bizottsága. A fantázia egyenruhában szolgálatot teljesítő kinyitja az ajtót. Bent sok fiatal található. Mindegyikük be akar lépni a légiókba. Különböző iratokkal kell rendelkezniük, s akiknek rendben van, felkerülnek a listára. Sokan azt kérdezik, mikor mehetnek a frontra. Egyikük, aki a toborzóirodát vezeti, hozzám fordul, és azt mondja: hiányoznak az anyagi eszközeink, legutóbb több mint 600-an jelentkeztek, és nem tudjuk őket felszerelni.

[*Neues Budapester Abendblatt*, 1915. január 18. 1. o. Fordította: *Felső Géza.*]

6.

Magyarok a lengyel légióért

A lengyel légiókban jelenleg 600 magyar található, akikből egy különálló zászlóaljat képeztek. Felszerelésükre nyilvános gyűjtés kezdődött Magyarországon, amelyet a Lengyel–Magyar Club végez.

[*Piast*, 1915. február 14. 5–6. o.]

7.

[József] Haller alezredes¹⁶ levele Nyáry Albert báróhoz

1915. február 25.

Méltóságos Báró Úr!

Tehetetlen postánk következtében levelét a Rafajłowától Stanisławówig terjedő offenzíva – 1915. január 31. és f. év február 19. között – csak most kaptam meg, amikor sikerült pihenőt kapni harccsoportomnak is, kihasználva Miklósy itt tartózkodását, válaszolok, megköszönve azt a sok érdeklünkben mutatott jó szándékot és igyekezetet, ami úgy vélem közös ügy.

Az önkéntesek számára megszerzett laktanya, az utókezelteknek létesített intézmény már nagyon sok, és be kell kapcsolni a [Magyar–lengyel] Klubba a Budapesten tartózkodó légionistákat, akiket a vendégszerető magyarok elrontanak. Ezért a Légiók parancsnoksága nevében, kérésének megfelelően vezénylem [Andrzej] Waiser [Wais] századost Budapestre, mint a Légiók térparancsnokát, akit egyidejűleg felhatalmazok arra, hogy teljes vizsgálatát a jelentkező önkénteseknek végezze el, eskesse fel őket, szervezzen néhány századot és a kész, egyenruhával ellátott, kiképzett és felszerelteteket [századokat] a Légiókhoz irányítsa.

Báró úr nagy befolyással rendelkezik, ezért lehetséges, hogy a raktárakból tud nekünk biztosítani egyenruhát (különösen nadrágokat és cipőket, amelyekből nálunk teljes hiány van) és főként a Debrecenben elraktározott karabélyokból is. További kérem Méltóságos urat, hogy továbbra is foglalkozzék a Lengyel Légiók ügyeivel Magyarországon, és vegye gondoskodásába a sebesült és beteg légionistákat, valamint könnyítse meg nekik a Légiókhoz való visszatérést.

Kérem, szíveskedjen odahatni a megfelelő tényezőknél, hogy a légionistáknak ne adjanak pénzt, ami csak demoralizál, és a kaszárnyákban helyezték őket az idősebbek felügyelete alá.

¹⁶ Haller József (1873–1960) nyugállományú osztrák–magyar tüzértiszt, százados (a szolgálatból még az első világháború előtt önként távozott). 1914-től a Lengyel Légiókban szolgál, alezredes, a 3. légiós gyalogezred parancsnoka. 1918-tól a lengyel hadseregben, vezérezredes (1919). Pilsudski államcsínyje után (1926) nyugdíjazták. A második világháborúban ismét szolgált a nyugat-európai lengyel hadseregben.

Ami közös ügyünket, szigorúan a légiós akciót [a magyar önkéntesek toborzását] illeti úgy vélem, hogy Európában jelenleg csak két ember van a politikában, akiktől minden függni fog, ezek Vilmos császár és gróf Tisza. Arra kell törekedni most, hogy ez utóbbit, ezt az elsőrendű diplomatát és politikusot jól tájékoztassuk; s a mi ügyünkben ezt a Méltóságos úron kívül senki nem tudja elvégezni.

A jövő európai konstellációjában muszáj létrehozni Közép-Európában egy egyensúlyt. Amíg egy oldalon ott találjuk a német nyelvű nemzeteket, mintegy 100 millió fővel, addig, a másik oldalon azoknak a nemzeteknek kell csoportosulnia, akik kulturálisan közel vannak egymáshoz és összefűzi őket a történelem is.

Szeretnék rövidesen Budapesten lenni és tiszteletemet tenni a Méltóságos úrnál és megkérni, hogy mutasson be engem Tisza grófnak, és előkészítem további tevékenységünk és reálisan számoljunk a legközelebbi, háború utáni jövővel.

József Hallenburg Haller alezredes

[*Divéky* 1939. dok. nr. XX.]

8.

*Haller alezredes távira Weiss [Andrzej] budapesti térparancsnoknak,
a légiók 3. gyalogezredbeli századosának*

Nadwórna, 1915. március 4.

A magyar önkéntes légiósok áthelyezésével [a lengyel légiókhoz a frontra irányítással] a továbbiakig várni, a felfegyverzett és felszerelt önkéntesek állásáról hírt adni.

[CAW I. 120. 46/22. A Lengyel Légiók budapesti gyűjtőállomása. Németből fordította *Varga Anna Veronika*.]

9.

*Haller alezredes távira Wais [Andrzej] budapesti térparancsnoknak,
a légiók 3. gyalogezredbeli századosának*

Delatyn, 1915. március 9.

A magyar légiós zászlóaljzat, amint felszerelték, azonnal Kolomeába indítani, ugyanígy a lengyel légiósokat is, akiket ott [Magyarországon] összegyűjtöttek [toboroztak].

[CAW I. 120. 46/22. A Lengyel Légiók budapesti gyűjtőállomása. Németből fordította *Varga Anna Veronika*.]

10.

Haller József alezredes levele báró Nyáry Alberthez

Kolomea, 1915. március 16.

Felséges Báró Úr!

Van szerencsém értesíteni, hogy a Légiók Parancsnoksága szívesen látja katonái között, mint a Lengyel Légiók tisztjét. E tekintetben levelünket kezeihez elküldtük.

Rövidesen várom, hogy a legszívélyesebben üdvözljem nálunk a Lengyel Légiók tisztjét, báró Nyáry Albert hadnagyot.¹⁷ Természetesen a Parancsnokságon történt jelentkezése után különleges budapesti misszióra kap megbízást.

A tömértelen munka miatt zárom levelem, s tiszteletre méltó szívélyes kézfogással a lengyelek barátjának:

Haller alezredes

[*Divéky* 1939. dok. nr. XIX.]

¹⁷ Nyáry Albert tartalékos huszárszázados volt.

11.

*Jan Dąbrowski¹⁸ jelentése Budapesti útjáról a Nemzeti Főbizottságnak
(Részlet)*

Oświęcim, 1915. március 17.

A Katonai Főosztály (Oświęcim) E. O. 17/915 sz. iratában jelölt kérdésekkel kapcsolatban az alábbi jelentést teszem.

1) A légiók katonai hatóságai és a Nemzeti Főbizottság által kinevezett meghatalmazott képviselők Budapesten: Tadeusz Stamirowski (lakik Nefejejs u 17, 15. ajtó) valamint Andrzej Wais¹⁹ százados (K. u. K. Platzkommando, Váci utca), akit a Lengyel Légiók Főparancsnoksága nevezett ki budapesti térparancsnoknak.

Stamirowski illetékessége kizárólag a politikai ügyekre terjed ki, míg az összes katonai kérdés, ebben az önkéntesek szervezését és elutaztatását Wais százados kezébe helyezte A Lengyel Légiók Főparancsnoksága. Stamirowski csak Nyáry Albert bárót, a Magyar-Lengyel Klub²⁰ elnökét, mint befolyásos személyt kérte meg, hogy segítsen a térparancsnoknak az önkéntesek felszerelésében. A báró a legközelebbi napokban a légiók főparancsnokságához utazik, hogy mint tartalékos [huszár] belépjen a légiókba, és ebben a minőségében vegyen részt a további munkában.

2) Magyarországon nem engedélyezik a nyilvános toborzást. A hatóságok azonban nem ellenzik az önkéntes jelentkezők fogadását. Ezt megelőzően, két részben már küldtek önkénteseket a Légiókhoz Stadnickinak köszönhetően – aki ezt az akciót szervezi. Összességében 200 főt küldött, ennek ellenére – ahogy tájékoztatott engem Stamirowski delegátus és Nyáry báró – valójában nem sokan kerültek a Légiókhoz, illetve maradtak ott, jelenleg arról van szó, hogy a harmadik, valószínű utolsó szállítmányt, sikeresebben bonyolítsák le, amire utaló biztató jelek vannak. Az önkéntesek száma, akik jelenleg jelentkeztek, eléri a 800-at, és kétszer ennyit kellett elutasítani alkalmatlanság miatt. Listájuk a Honvédelmi Minisztériumhoz kerül, ahol az ismételt orvosi vizsgálat után az engedélyt megadják. Nem eldöntött kérdés, hogy ők majd egy különálló egységet alkotnak, vagy a már létező légiós egységekhez osztják be őket. Haller alezredes a Légiók Főparancsnoksága nevében küldött és Budapestre március 5-én megérkezett táviratában azt az utasítást adta, hogy egyelőre ne küldjenek önkénteseket, ami pillanatnyilag így halasztódik. Ezeket az embereket, akik többségükben vidéken laktak, Budapestre kell hívni, s a formaságok elintézése után lehet a légiók főparancsnokságához küldeni. Tudva, hogy a jelentkezettek egy részére különböző okok miatt nem lehet számítani, a kérdés megfelelő lefolyása esetén többre mint két század kiszállítására nem jöhet szóba. [...]

[ANK NKN sygn. 62., mikrofilm 110252. Nyomtatásban: *Dąbrowski* 1977. 146–147. o.]

¹⁸ Dąbrowski Jan (1890–1965) krakkói egyetemi tanár, a középkori lengyel–magyar kapcsolatok kiváló ismerője. Az első világháború alatt a Nemzeti Főbizottság katonai osztályának magyar- és sajtóreferense. 1934-től a Pázmány Péter Egyetem díszdoktora, a Magyar Tudományos Akadémia (1924), a Magyar Történelmi Társulat tiszteletbeli tagja (1929), a Petőfi Sándor Társaság (1924) tagja, a Lengyel–Magyar Társaság elnöke Krakkóban. A Magyar Érdemkereszt a csillagokkal kitüntetés tulajdonosa.

¹⁹ 1915 februárjában nyílt meg, a Molnár utca 47-ben. 1915 júliusától a lengyel légionáriusok gyűjtő és elosztó telepe (Stacja Zborna i Transportowa Legionistów Polskich – Transport und Sammelstelle für polnische Legionäre beim m. K. u. K. Platzkommando in Budapest). Utolsó működési helye a Mehmed szultán utca 11-ben volt.

²⁰ Budapesten alakult 1912-ben. Az alapító ülés jegyzőkönyvét lengyelül és másolatban lásd: AAN Pos. RP w Budapeszczie, sygn. 112.

12.

Jan Dąbrowski jelentése budapesti útjáról a Nemzeti Főbizottság katonai főosztályának (Részlet)

Krakkó, 1915. március 18.

A nekem adott utasítás szerint jelentkeztem Bécsben a Nemzeti Főbizottság főtitkáránál, dr. Sokolnickinél,²¹ ezután pedig Budapestre utaztam, ahol március 2–8 között tartózkodtam.

Hivatkozva a pénzügyi főosztálynak pénzügyi kérdésekben és a katonai főosztály Óswięcimben levő kirendeltségének katonai kérdésekben leadott jelentéseimre, mely utóbbira az utasítást a főosztálytól kaptam, a következőket jelentem.

I) Az általános helyzet. A Nemzeti Főbizottság egyedüli meghatalmazottja Budapesten Tadeusz Stamirowski (címe Nefejejts utca 17. 15. ajtó). Stamirowski egy bizottságot alapított, melynek tagjai: Nyáry Albert báró (Népszínház u. 47.), Stadnicki gróf és Biernacki úr.

Közülük csak a magyar Nyáry báróra lehet számítani, aki... Biernacki munkás, aki szorgalmas és alkalmas munkatárs, de nem alkalmas önálló munkára. Stadnicki gróf jóindulatú, sok jót cselekedett, de már idős, különc ember, akinek nem szerencsés nyilvános gyűjtőakciója (lásd az idézett jelentést) a Magyar–Lengyel Légio javára, küldöttségünknek sok kárt okozott (éppen ezért Stamirowskin keresztül azt kértem, hogy azt fejezze be). Az akciótól teljesen távol kell tartani Kulcsárt, ahogy engem tájékoztattak, ő egy túlfűtött újságíró,²² aki valójában Stadnicki titkára, a Lengyel–Magyar Légio szervezési bizottságában a helyben szerzett információk szerint fizetett alkalmazott, abból a pénzből, amit a légio javára gyűjtöttek, s ez nem javítja a bizottság gazdálkodását.

Mindezt figyelembe véve el kell ismerni, hogy a térparancsnok kinevezése szerencsés, akinek a Légio Főparancsnoksága parancsa szerint kezébe kerül az önkéntesek szervezése, ami annál is inkább pozitív dolog, mert Nyáry báró, aki eddig távol tartotta magát az akciótól, mert attól tartott, hogy egy újságíró felkapja a bizottság pénzügyi helyzetét, azaz Stadnickiét, aki a hatóságoktól kérte a név szerinti gyűjtés engedélyezését, senkit annak közelébe nem enged. Jelenleg, miután a légio főparancsnoksága a saját kezébe vette az önkéntesek kiszállítását, Stadnicki nem csak a támogatását ígérte [ebben az ügyben], hanem mint volt tiszt, kérte a légioba való felvételét, hogy ilyen minőségben vehessen részt a további szervezési munkában.

Wais százados térparancsnok munkájáról, aki nem sokkal elutazásom előtt érkezett meg, nem adhatok semmilyen információt. Csak azt tudom, hogy a fenti változások, hogy ti. Stadnicki kompetenciáját más kapta, ez nem csak az ő elégedettségét váltotta ki, hanem Kulcsárét is, aki így feleslegessé vált.

Ellenben kapcsolatba léptem Syntinis²³ báróval, az ő gondolata volt, hogy a légiónak zászlót adományozzanak [a magyarok], és mivel a fiatalokra hatással van, még nem egy ügyben lehet segítségünkre.

II. A Légiókról szóló magyar [nyelvű] brosúra.²⁴

A brosúrát a nyelvi igazítás után, egyetértésben Stamirowskival, Nyáry báró kezeire bízam, aki egy havi folyóirat főszerkesztőjeként elintézi a dolgot a cenzúrával és a nyomdai költségek csökkentését is.

Nagyon kérem, hogy a leggyorsabban forduljanak dr. Sokolnicki főtitkárhoz, hogy az ő kezére lesz elküldve a megígért 120 korona nyomdaköltség, mert annak mielőbbi megjelenése számunkra nagyon kívánatos. [...]

[ANK NKN sygn. 62., mikrofilm 100252. Nyomtatásban: *Dąbrowski* 1977. 148–149. o.]

²¹ Michał Sokolnicki (1880–1967) a Nemzeti Főbizottság főtitkára, 1918 után lengyel diplomata.

²² Kulcsár Albert újságíró Budapesten.

²³ Syntinis Gyula (1892–1922) nagybányai földbirtokos fia, a Magyar–Lengyel Klub tagja, polonofil.

²⁴ A lengyel légio. Írta *Dąbrowski János*. Budapest 1915. 2. bővített kiadás.

13.

A magyar hatóságok megtiltották a légiókba való toborzást

[1915]

Feljegyzés

Mivel a katonai hatóságok betiltották a toborzást, ezért a Magyar–Lengyel Légió további munkálatai is beszüntetettek.²⁵

A Nemzeti Főbizottság tudomásul fogja venni ezt a jelentést f. év május 5-i ülésén, és köszönetét fogja kifejezni báró Władysław Stadnickinak hazafias tevékenységéért [a két utolsó szó olvashatatlant].

[ANK NKN sygn. 62. Tolla írt feljegyzés, egy cetlin az iratcsomóban. Címzés, dátum, aláírás nélkül.]

14.

A Lengyel Légiók cs. és kir. főparancsnoksága. Eligazítás (Részlet)

Tábori posta 355. sz.

1915. július 6.

Elbocsátom a Légiók 3. sz. kiegészítő zászlóaljából Lukács Eleket, Kovács Istvánt, Hirth Károlyt. Az elbocsátottak jelentkezzenek a térparancsnokságon Piotrkowban, innen a bécsi térparancsnokságra lesznek előállítva, amely elszállítja őket a budapesti térparancsnoksághoz, ahol sorozó bizottság elé állnak.

Durski altbgy a légiók főparancsnoka

[ANK NKN sygn. 436., mikrofilm 100647. Németből fordította *Varga Anna Veronika.*]

15.

Meghívó „A Lengyel Légionáriusok Otthonának” felszentelésére

A lengyel légionáriusok Budapesti Gyűjtő és Elosztó-Telepének Parancsnoksága és a Legfőbb Nemzeti Bizottság magyarországi Kirendeltsége tisztelettel meghívják „A Lengyel Légionáriusok Otthonának” felszentelése alkalmával a belvárosi főplébánia-templomban (IV. Eskü tér) 1915. október 3-án lefolyó egyházi ünnepségre.

²⁵ Egy lengyel szerző közelmúltban megjelent munkájában le lehet fel, miért nem sikerült a légió felállítása, és miért tiltotta be a magyar Honvédelmi Minisztérium 1915. március 19-én az önkéntesek végleges toborzását. Idézi Marian Kukielt, a Krakkói Nemzeti Főbizottság Katonai Bizottságának különleges feladatokat ellátó összekötő tisztjét, akit tájékoztattak az illetékesek Budapesten a felállításra kerülő magyar–lengyel légió felosztatásáról és a további (nyílt) toborzás betiltásáról. A Honvédelmi Minisztérium az általános mozgósításban tapasztalható kaósszal, és azzal indokolta a felosztatást, hogy minden harc képes férfire szükség van. Kukielt, aki 1914. szeptember 4. és 15. között tartózkodott Budapesten, dolga végezetlenül távozott. A lefolytatott beszélgetésekből azt a következtetést vonta le, hogy „a legjobb megoldása ennek a majdnem patthelyzetnek nevezhető esetnek az lenne, ha bármi áron elkerülhetnének a [magyar–lengyel] légió hivatalos úton való felosztatását, ugyanakkor sikerülne átvinni a légió csírát Galíciába, fenntartva a magyar–lengyel szövetség szimbólumát, amit a soraiban résztvevő magyar önkéntesek jelentenének.” Nem sikerült. A nyílt toborzást a Honvédelmi Minisztérium betiltotta, de suba alatt egészen az előbb említett időpontig, 1915. március 19-ig megengedte. Mintegy 600 önként jelentkező ki is utazott a frontra a Lengyel Légiókba. (A kiképzést Galíciában kapták meg.)

Az ünnepély rendje:

Reggel 9 órakor szentmise, amit Bandurski László dr. lemergi püspök szentbeszéde követ.

Łuczynski János

a lengyel légionárusok budapesti parancsnoka

Stamirowski Tadeusz

Dąbrowski János

A Legfőbb Nemzeti Bizottság

kiküldöttei

[ANK NKN sygn. 62. Eredeti magyar és lengyel nyelvű meghívó, nyomdai kiadásban.]

16.

A lengyel légiók budapesti gyűjtőállomásának életéből

Budapest, 1916. január 13.

A háború folyamán életre hívták a lengyel légiók gyűjtőállomását Budapesten. Łuczynski [Jan] százados szerint – aki jó néhány hónapig volt parancsnoka – a várostól kapott helység (Múzeum körút 11.) biztosítja a Magyarország egész területén kórházból elbocsájtott légiósoknak a kényelmes elhelyezést, akik rövid pihenő után utógyógykezelésre vagy a kiegészítő zászlóaljokhoz távoznak. A magyar társadalmi élet képviselői jelenlétében a házat [Władysław] Bandurski püspök²⁶ [1915] november 3-án, Mindenszentek napján szentelte fel. A légionisták megkoszorúzták Budapesten nyugvó bajtársak sírját, többek között Monasterski hadnagyét, aki a lowczóweki harcokban szerzett sebesüléseibe halt bele. Novemberben dr. Jan Dąbrowski²⁷ vetített képes előadást tartott az [1831-es] novemberi felkelés emlékére.

A légiók 3. századában szolgáló Paslawski Stefan százados, a gyűjtőállomás jelenlegi parancsnoka arra törekedett, hogy a légionisták számára, különösen azokéra, akik az elmúlt karácsonyt a lövészárkokban töltötték, szent-esti ünnepet rendezzen. A Nemzeti Főbizottság katonai osztálya, a központi karácsonyi ünnepeket rendező bizottság és a lemergi hölgy bizottság anyagi támogatásával szent-esti ünnepet rendezett. Az irányítást Zsembery István, a Magyar Vöröskereszt alelnöke végezte, aki a lengyel légiók nagy barátja. December 23-án a gyűjtőállomás nagytermében jöttek össze a légionisták, és a kórházi betegek, akiket a „Katolikus Kör” tagjai látogatnak, miközben az egyik légionista megköszönte a női bizottságnak és Zsembery Istvánnak a szervezési munkát, aki válaszában elmondta, hogy örömmel tölti el az, hogy itt látja a lengyeleket és a magyarokat, akik a harctéren vérüket ontják a közös ügy érdekében.

December 24-én a régóta tervezett szent-estét alaposan megszervezték a légionisták – a gyűjtőállomás parancsnoka lelkes szavakkal ösztönözte a katonákat, hogy tartsanak ki az ellenséggel vívott harcban és sikert kívánva, különösen a [Nemzeti Főbizottság] katonai főosztályát éltető köszöntőt mondott, majd [Tadeusz] Stamirowski a Nemzeti Főbizottság [budapesti] delegátusa fejezte ki a független Lengyelország harcosai iránt érzett hódolatát, a sikerre és a légionisták egészségére ürtette poharát. Ezután kiosztották a Lembergől küldött ajándékokat, majd katonadalokat, karácsonyi énekeket énekeltek a kivilágított karácsonyfa mellett, s az ünnep ezzel ért véget.

[*Gazeta Polska*, 1916. január 19. 2. o.]

²⁶ Bandurski Władysław (1865–1932) lemergi r. k. püspök. A lengyel légiók és a lengyel ügy nagy támogatója. Többször járt Magyarországon az első világháború alatt. 1918 után a lengyel hadsereg tábóri püspöke.

²⁷ Lásd a 18 sz. jegyzetet!

17.

*A Lengyel Légiók cs. és kir. Főparancsnoksága. Eligazítás
(Részlet)*

Tábori posta 355. sz.

1916. május 9.

A Karácsfalva²⁸ alatt elesett lengyel légiósok emlékművének ünnepélyes leleplezésére május 13-án kerül sor Nagybányán (Észak-Magyarország).²⁹ A II. dandár részéről az ünnepségre utazó tiszti küldöttség tagjainak nevezem ki a következő tiszteket:

Zygmunt Zielinski a légiók főparancsnokságától,

Marian Januszajtist a 2. gyalogezredtől,

Kazimierz Łukowski századost és Iwony Gyzycki alhadnagyot a 3. gyalogezredtől,

Mieczysław Boruta-Spiechowicz alhadnagyot a 2. gyalogezredtől.

Ezentisztek az utazás részleteiről tájékoztatást fognak kapni innen [a Légiók Főparancsnokságától] és akkor utazási okmányokat is kapnak.

[ANK NKN sygn. 434., mikrofilm 1000648. Németből fordította *Varga Anna Veronika*.]

18.

A Lengyel Légiók parancsnoksága a cs. és kir. 68. gyalogezrednek Prágában³⁰

Exh. No. 671

Dęblin, 1917. február 1.

Ezúton közöljük, hogy a csapatparancsnokság 1917. január 30-i 30. sz. parancsával az alább feltüntetett Mikházi József légióst a cs. és kir. hadseregbe való átlépés céljából a légió alakulatából elbocsátottuk, és oda áthelyeztük.

[CAW I. 120.1. sygn. 360. Eredeti gépirat. Németből fordította *Varga Anna Veronika*.]

19.

A Lengyel Légiók parancsnoksága a cs. és kir. élelmezési raktárnak Budapesten

Exh. No. 2105 KG

Varsó, 1917. május 10.

Ezúton közöljük, hogy a csapatparancsnokság 1917. május 7-i parancsával az alább feltüntetett katonákat, akiket ez idő szerint a lengyel légióba soroztak, immár saját kérésükre a légió alakulatából elbocsátottuk, és oda [Budapestre] áthelyeztük, mégpedig Fazekas Illést, Fejes Istvánt, Kaposi Károlyt, Guth Jánost és Cseh András gyalogosokat.

[CAW I. 120.1. sygn. 360. Gépirat. Németből fordította *Varga Anna Veronika*.]

²⁸ Ma Karacsin, Kárpátalján, a nagyszöllősi járásban.

²⁹ Ma Baia Mare, Romániában.

³⁰ A magyarországi kiegészítésű szolnoki cs. és kir. 68. gyalogezredről van szó, amelynek pótkerete az első világháború idején Prágában működött. A parancsban megnevezett Mikházi József valószínűleg ennek az ezrednek a kiegészítési területéről származott.

20.

A lengyel légionisták emlékünnepe

A háború befejezése óta első bajtársi találkozásukat tartották a május 3-i lengyel nemzeti ünneppel³¹ kapcsolatban azok, akik a világháborúban magyar részről a lengyel légiókban szolgáltak. A találkozó előtt ülés volt, amelyen a légionisták társasága ügyvezető elnökké Miklósy³² Ferdinánd Leót választotta meg. Ezután a VII. kerületi függetlenségi pártkörben vacsora volt, amelyen melegen ünnepelték Synek Edét, a Lengyel Légionisták Szövetségének varsói kiküldöttjét. Vasárnap reggel a légionisták a Kerepesi temetőben felkeresték Abancourt Károly,³³ Woroniecki Miciszláv³⁴ herceg és gróf Stadniczki László sírjait, majd a Kossuth Mauzóleumhoz mentek, ahol Siermínski János tartott beszédet. Ezután a kőbányai katolikus templomba vonultak, ahol Kálló Ferenc honvéd tábort főlelkész tartott szentbeszédet. Délután a kőbányai kaszinóban bankett volt. P. Ábrahám Dezső³⁵ méltatta a nap jelentőségét s a magyar lengyel testvériséget. Bankett után a légionisták kivonultak a hősök temetőjébe, a légionisták sírjához, ahol Markos Gyula imát mondott és ifjú Votisky Antal beszédet.

[*Magyar Hírlap*, 1930. május 6.]

21.

Bejelentőlap a Légiós Kereszt odaítélése tárgyában

Keresztnév, utónév, rendfokozat, foglalkozás: Cziboly Ferenc, szabó

Lakáscíme: Nagykanizsa

Háború előtti paramilitáris szervezetbe tartozás, hol milyen, mikor: –

Légiós szolgálat: (melyik ezredben, alegységben milyen időszakban?): 1914 szeptemberétől az I. dandár 1. gyalogezredben, 1915. november 20-ig. Mint háborús hadirokkant elbocsájtva a légiós szolgálatból.

Megsebesült-e, mikor, hol? Igen, 1914-ben, Lemberg közelében

Háborús hadirokkant? Igen

Milyen háborús lengyel kítüntetései vannak? (az odaítélés száma) –

Rendelkezik-e és milyen légiós jelvénye van? –

Igazolás száma: –

Aktívan szolgál? (megadni a csapattestet) –

Állt-e hadbírótság előtt, folyik-e ellene jelenleg eljárás? –

(Milyen tárgyban?) –

Elítélték-e becsületbírótság által? Jelenleg van-e ilyen ügye? –

A Légionisták Egyesületének tagja? Hol? Budapesten

A jelvényért járó illeték 7,50 zl. (hét egész öt tized zl) 1930. július 20-án befizetve a Lengyel Légionisták Egyesülete Központi Vezetőségének P. K. O. 7822. sz. csekkszámlájára.

[Az ív hátlapján többek között:]

³¹ Az 1791-es Alkotmány ünnepe.

³² Neve több változatban szerepel az iratokban: Miklósi, Miklósy, Miklóssy, 1945 után Miklósi.

³³ Abancourt Károly (Karol) (1811–1849) Dembinszky tábornok hadsegéde, Újszegeden esett fogságba 1849-ben, Haynau felakasztatta. A Kerepesi temetőben nyugszik.

³⁴ Hg. Woroniecki Mieczysław (1825–1849) az első császári dragonos ezred hadnagya. Belépett a Honvédségbe, végigharcolta a szabadságharcot. Honvéd ezredes. Az újszegedi csatában sebesülten esett fogságba. Korábban Haynau ezredtársa volt, de felakasztatta. A Kerepesi temetőben nyugszik.

³⁵ P. Ábrahám Dezső (1875–1973) jogász, 1919. július 12. és augusztus 12. között a harmadik szegedi kormány miniszterelnöke. Rövid miniszterelnökségét nagyra értékelte a kommunista rendszer titkosszolgálatára, amely kitérítetett figyelemmel kísérte személyét, 96 éves koráig megfigyelték.

A kitüntetést a bizottság odaítélte 1931. szept. 4.
 Az oklevél száma: 8314
 [Kék íróval rávezetve:] 1932 márciusában az Egyesülethez elküldve Budapestre.
 A volt légiósok nyilvántartásába felvéve
 [Olvashatatlan aláírás]
 A Hadtörténelmi Levéltár pecsétje Varsóban.

A bejelentkező aláírása
 Cibolya Ferenc s. k.
 1930. július 30.

[AAN ZLP KN sygn. 92. Eredeti, A4-es formátumnál nagyobb nyomtatvány.]

22.

Budapesti légionisták a tarnowi kongresszuson és Bem József sírjánál

Tarnowban nagy érdeklődés mellett zajlott le a légionisták kongresszusa, amelyen a légionisták magyar csoportja is részt vett. A budapesti küldöttséget Nowy Sącznál³⁶ a lengyel határon nagy szeretettel üdvözölték, kivonult az 1. számú lövészezred s a magyar delegációt Kaczmarczyk őrnagy és Sobierajski alelnök köszöntötték, s a beszédre Rátskay Vilmos, a lengyel légionisták kapitánya³⁷ válaszolt. A tarnowi kongresszuson a legionista szervezetek közül 14 körzetben csoportosult egyesületek jelentek meg. A táborozásra megérkezett Mościcki köztársasági elnök³⁸ és Prystor miniszterelnök³⁹ vezetése alatt a kormány több tagja. A köztársasági elnök előtt lefolyt tisztelgés után beláthatatlan tömeg sorfala között vonultak zászlóik alatt az Ismeretlen Katona emlékművéhez, ahol először a lodzi légionisták tették le először koszorújukat. Délben díszebéd volt, amelyet megelőzően a köztársaság elnöke külön kihallgatáson fogadta Miklósi Ferdinánd Leót, a Légionisták Társasága [Egyesülete, magyarországi] elnökét. Délután Bem tábornok sírját koszorúzták meg, a magyar delegáció koszorúját vitéz Falvy Dezső és Szádeczky Vidor helyezték el. Este ünnepélyes fogadás volt a Városházán. A magyar delegációt igen szívélyesen búcsúztatták el s hazafelé az útvonalon is nagy ünnepségekben [ünneplésben] volt része. Különösen Rzeszów város közönsége részesítette a magyar légionistákat meleg fogadtatásban. Krogulski polgármester üdvözölte a magyar küldöttséget, melynek nevében Rátskay Vilmos őrnagy válaszolt nagyhatású beszéddel. A budapesti légionisták küldöttsége szerdán érkezett haza.

[*Újság*, 1931. augusztus 13.]

23.

Meghívó bajtársi találkozóra

Bajtársi találkozókkal kapcsolatban közöljük, hogy

1) Augusztus 19-én este ½ 11 óráig a X. ker. Népligeti nagyvendéglőben van szolgálatban rendezőségünk, ahol véglegesítjük másnapi programunkat.

2) 20-án délelőtt 11 órakor a X. ker. Kápolna téren gyülekezünk, ½ 12 órakor a lengyel katolikus templom előtti térségre vonulunk ahol az 1849-ben kivégzett Sławski Félixnek szülő emléktáblát leplezzük le. 1 órakor társas ebéd (menü 1,50 Pengő) a Kőbányai Kaszinóban.

½ 4 órakor közgyűlés. Telefon információ: József 41-7-37 számon.

³⁶ Nowy Sącz nem határállomás.

³⁷ Rátskay Vilmos nem volt a lengyel légiósok kapitánya. A magyar légiós szövetség tagja volt, akit később eltávolítottak a szervezetből, miután kiderült, hogy nem volt sem őrnagy, sem légionista, sem tanár.

³⁸ Mościcki Ignacy (1867–1946) kémikus, egyetemi tanár Fryburban, köztársasági elnök (1926–1939).

³⁹ Prystor Aleksander (1874–1941) lengyel miniszterelnök (1931–1933).

Vasúti jegyét tartsa meg, mert azzal visszafelé a határig ingyen utazhat. Estleges programváltás illetve bővülés, a lapokban! Ha olcsó elszállásolásra igényt tart jelentse be. Okvetlen várjuk!

Üdvözzel:

Związek Legionistów
Légionisták Társasága

Budapest, 1931. augusztus hó
X. Szabóky u. 58.

[AAN ZLP KN sygn. 91. Sokszorosított másolat.]

24.

Lengyel légionisták bajtársi találkozója

Szent István napja alkalmából tartották bajtársi találkozójukat a volt lengyel légionisták. Részt vettek a Sławski emléktáblához történt felvonuláson, és megjelentek az Apaffy utcai lengyel katolikus templomban tartott misén. Ők rendezték azt az impozáns ünnepséget is, amely a templom falába helyezett Sławski tábla leleplezésénél zajlott le. A leleplezésnél a Kispesti Dalárda Doschrte Mátyás dr. elnök és Marján György karmester, továbbá a „Remény Dalkör” Farkas Imre alelnök és Bottlik Béla karnagy vezetésével, továbbá a Fővárosi Iparos Dalárda és a „BESZKÁRT”⁴⁰ zenekara szerepelt. Az ünnepség után, a Kőbányai Kaszinóban bankettet rendeztek, amelyen Miklósi Leó elnök a kormányzót, nemes Erdöss [Erdeős] László százados Mościcki elnököt és Pilsudski marsallt, Hajts Árpád tábornok Stankiewicz Wojciech Krakko városának és a krakkói szabócéhek kiküldöttjét köszöntötte fel. Hatásos beszédet mondott Gábory Ignác dr., a Kőbányai Kaszinó elnöke, P. Markos Gyula egy Sławskihoz intézett versét olvasta fel és végül vitéz Falvy Gyurián Dezső, Mach Leó⁴¹ konzulatusi titkár üdvözölte. Stankiewicz Wojciech Krakko város és a krakkói szabócéh kiküldötte az utolsó évszázad magyar-lengyel vonatkozásairól beszélt és arról, hogy a magyar-lengyel barátság nem frázis s hogy a mai összeköttetés főként a lengyel légionárusok között túlnőtt a barátság keretén és igazi testvériséggé válik, a leendő közös munka. A magyar-lengyel barátságról tartott beszédet Müller Antal képviselő, fővárosi bizottsági tag, és Kövér József, a Férfiszabók Ipartestületének alelnöke, valamint Egyedi Barnabás. A társas ebéd után közgyűlés volt., amelyet Miklósy elnök nyitott meg, majd Poputh Árpád titkár terjesztette elő jelentését az egyesület múlt évi működéséről. Végül az új tisztikart választották meg. Alelnökök lettek: Rátskay Vilmos dr., őrnagy, Erdős László százados, titkár: Poputh Árpád, jegyző: Muntyán Gábor, háznagy: Bornemissza Sándor, ügyész: Szopkó László dr., pénztáros: vitéz Falvy Gyurián Dezső. Választmányi tagok: Olesch Jenő, Szádeczky Vidor, Vargha Gyula, Sierminczky [Sierminski] János, Gasch Oszkár, Galatsik Imre, Kozsenyi Endre, Kulhavi Mihály, Szivák István, Weiss Kálmán és Oleksák János dr.

[*Budapesti Hírlap*, 1931. augusztus 23.]

25.

Leleplezték Sławski Félix lengyel légionista emléktábláját

A lengyel légionisták bajtársi találkozója alkalmából leplezték le az 1849-ben vértanúságot szenvedett Sławski Félix krakkói szabó emléktábláját. Ott volt többek között 600 éves zászlajával a Férfiszabó-ipartestület és a hozzája csatlakozott Szabóiparosok Köre, Szabómesterek Országos Szövetsége, a Férfiszabó Munkaadók Egyesülete, a Baross Szövetség szabóosztálya, a keresztény

⁴⁰ „BESZKÁRT” – az 1922-ben alapított Budapest Székesfőváros Közlekedési Részvénytársasága.

⁴¹ Mach Leon (? – ?) konzuli titkár Budapesten. Osztrák származású, magyar feleséggel lengyel szolgálatban. A budapesti lengyel konzulátusról lásd: *Skóra* 2005.

Iparosok férfi szabóosztálya. A Kápolna térről a BESZKÁRT zenekarának hangjai mellett lovas rendőrök és rendőrök díszcsapata Gresch Zoltán és Olesch Jenő rendőrfelügyelők – mindketten volt légionisták –, valamint a Légionisták Egyesülete vezetésével menetben vonultak fel az Apaffy utcai lengyel katolikus templom elé. A templomban mise volt, amelyet Markos Gyula celebrált, előződen pedig Wronka Andrzej dr lengyel pap prédikált. Ott voltak: Lepkowski Szaniszló lengyel követ,⁴² Lubomirski István herceg lengyel ügyvivő,⁴³ Buczászky Bertalan előljáró, Amant Zoltán főhadnagy a Hadtörténeti Múzeum képviseletében, a MEFHOSZ⁴⁴ külügyi hivatalának küldöttsége, a párizsi „Líra” Magyar Dalkör, Korsak Raymund a báró, a Lengyel Távirati Iroda kiküldöttje. A Fővárosi Iparos dalkör a Himnusszal nyitotta meg, az ünnepséget, amelynek első szónoka, Müller Antal képviselő, szabómester kegyeletének adott kifejezést. Miklósy Ferdinánd intésére lehullott a lepel a Bodos Aladár és Görcs Lajos által készített tábláról. A táblát a székesfőváros nevében Cserhalmy Jenő a műemlékek felügyelője vette át. Majd a közönség tüntető lelkesedése közben lépett a szószékre Steinkiewicz Wojciech, Krakkó városának és a krakkói szabócéhnek a kiküldöttje.

[Magyarság, 1931. augusztus 23.]

26.

Ünnepélyesen átadták a „Függetlenségi Keresztet” Budapesten

Ezekben a napokban küldték el [Varsóból] Frideczky Alfréd volt légionistának a Függetlenségi Keresztet és egyúttal kiváló harctéri szolgálatáért a Vitézségi Keresztet. Ez utóbbi azért késett sokat, mert csak az utóbbi években jött létre a kapcsolata volt magyar és lengyel légionisták között. A kitüntetések a „Vass József” kórházban adta át egy delegáció, melynek tagjai volt légionisták, Miklóssy Ferdinánd Leó vezetésével. Poputh Árpád a Légiós Egyesület titkára Budapesten és Bunda Dezső beszéltek a kitüntetéshez, ez alatt Muntján Gábor a kitüntetett mellére tűzte a kitüntetések.

A végén Frideczky emlékezett a lengyel és a magyar légionisták bajtársiasságára, amely él a mai napig. Miklóssynak és Kazimierz Osmecki Iraneknak⁴⁵ köszönte meg, hogy foglalkoztak ügyével.

[AAN ZLP KN sygn. 313. *Kurjer Polsko-Węgierski* nr. 11. stycznia 1932. Stencilezett példány az iratsomóban.]

27.

A Lengyel Légionisták Egyesületének częstochowai szervezete a varsói központnak

Dz. L. 161/32

Częstochowa, 1932. június 22.

A helyi szervezet vezetősége mellékletben megküldi azoknak a légionista magyaroknak a listáját, akik a Lengyel Légionisták Egyesületének tagjai Budapesten, és kéri, hogy kitüntetésüket – „Légiós Kereszttel”, „Lengyelország védője Éremmel”, valamint „Függetlenségi Éremmel”, ill. „Függetlenségi Kereszttel” – tekintse át, és sürgősen foganatosítsa.

Az elnök helyett Antoni Korkowski s. k.

Lucjan Nanys s. k. titkár

⁴² Lepkowski Stanisław (1892–1962) budapesti lengyel követ (1931–1936).

⁴³ Hg. Lubomirski Stefan (1862–1941) ügyvivő a lengyel követségén.

⁴⁴ MEFHOSZ – Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége. Alakult Budapesten 1920-ban, 1945 februárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány feloszlatta.

⁴⁵ Iranek Kazimierz Osmecki (1897–1984) légionista, 1918-tól a lengyel hadseregben szolgált, 1945-től Londonban élt.

<i>Sorszám</i>	<i>Név</i>	<i>Rendfokozat</i>	<i>Szolgálati hely</i>	<i>Megjegyzés</i>
1.	Bácsi Lajos	őrvezető	4. gy.e. III. zlj. 4. szd.	
2.	Barabás Albin	közlegény	2 és 5 gy.e	
3.	Bajusz József	közlegény	2. gy.e. III. zlj. 4. szd.	
4.	Bíró Géza	közlegény	3. gy.e. III. zlj. 10. szd	
5.	Blok Mihály	őrmester	3. gy.e.1.szd	
6.	Cziboly Ferenc	közlegény	1. gy.e. 6. szd. 1. szakasz és altisztképző szd.	
7.	Celtner Ferenc	őrvezető	2. gy.e. II. zlj.7. szd.	
8.	Dénes Sándor	közlegény	2. gy.e.	
9.	Drotleff Ede	szakasz-vezető	2. gy.e.	
10.	Frideczki Alfréd	őrvezető	1. gy.e.3 dd. 5. zlj	
11.	Friedl Ferenc	szakasz-vezető	3. ul.e.	
12.	Greschner B László	közlegény	3. gy.e. III. zlj.	
13.	Dr.Győry Ernő	orvos	2. gy.e.	
14.	Heiger József	közlegény	2. gy.e.	
15.	Hain Ferenc	közlegény	2. gy.e.	
16.	Hirt Károly	közlegény	2. és 1. gy.e.	
17.	Horváth Lajos	tizedes	2. gy.e.	
18.	Juhász János	közlegény	2. kieg. zlj.	
19.	Kulhavi Mihály	közlegény	2. gy.e.	
20.	Koncz Ferenc	közlegény	telefon ae.	
21.	Kiss Jenő	közlegény	2. gy.e.	
22.	Kovácsy Árpád	közlegény	2. gy.e. 4 és 6. szd	
23.	Kócsy Lajos	közlegény	3. gy.e.7. szd., 2 és 4. gy.e.	
24.	Kepler Károly	tizedes	5. gy.e. II. zlj. 3. szd.	
25.	Kiss Sándor	közlegény	3. gy.e. III. zlj. 3. szd	
26.	László László	közlegény	3. gy.e.	
27.	László Mihály	közlegény	3. gy.e.	
28.	Lukács Elek	közlegény	kieg. zlj. Piotrków	
29.	Laczkó Géza	törm.	2. gy.e.	
30.	Lebi Sándor	közlegény	2. gy.e.7.szd.	
31.	Molnár Árpád	őrm. egy éves önkéntes	4. gy.e. géppuskás szakasz	
32.	Muntyán Gábor	tizedes	2. gy.e.7.sz.	
33.	Morvay János	őrvezető	6. gy.e.	
34.	Miklóssy Ferdinánd Leó	offiziers aspirant ⁴⁶ podchorąży	2. és 3. gy.e.	
35.	Marosán Géza	közlegény	2. gy.e. 7.szd	
36.	Markovszky József	közlegény	2. gy.e. 6. szd	
37.	Milancsik Ede	közlegény	2. gy.e.	
38.	Milancsik József	közlegény	2. gy.e.	
39.	Majni József	közlegény	2. gy.e. 5. szd.	

⁴⁶ Tisztjelölt, azaz hadapród.

Sorszám	Név	Rendfokozat	Szolgálati hely	Megjegyzés
40.	Przencky Nagy Árpád	közlegény	2. gy.e.	
41.	Némethy János	közlegény	2. gy.e. II. zlj.8. szd.	
42.	Nagy Tivadar	közlegény	6. gy.e.	
43.	Olesch Jenő	tizedes	1. gy.e. III. zlj. 1. szd.	
44.	Oláh György	közlegény	2. gy.e. II. zlj.1. szd.	
45.	Olsák János	őrvezető	2. gy.e.4. szd.1. szakasz	
46.	Pfeiffer Rezső	őrvezető	1. gy.e. I. zlj. 1. szd.	
47.	Petrovics Zoltán	őrvezető	2. gy.e.	
48.	Poputh Árpád	közlegény	1. gy.e.	
49.	Puskár Albert	tizedes	2. gy.e.	
50.	Placsek János	közlegény	3. gy.e.	
51.	Póhl Lajos	közlegény	2. gy.e. III. zlj. 5. szd.	
52.	Pap Zoltán	közlegény	4. gy.e. 9.és 11. szd.	
53.	Pécsi Miklós	címzetes őrvezető	2. gy.e. II. zlj. 5. szd.	
54.	Peller Ignác	közlegény	2. gy.e.	
55.	Dr. RácZ József ⁴⁷	alorvos	3. ho. pkság	
56.	Roberts Rosenberg Vilmos	közlegény	1. gy.e.	
57.	Sierminski János	ulánus	2. dd. szállító oszlop pkság,	
58.	Sumitz Gyula	közlegény	2. gy.e. III. zlj. 10. szd	
59.	Stöger Pál	közlegény	2. gy.e. I. zlj. 4. szd.	
60.	Salamon Leó	közlegény	2. gy.e.	
61.	Szádeczky Vidor	tizedes	2. és 4. gy.e.	
62.	Sziguth Ede	közlegény	2. gy.e. 3. szd.	
63.	Tichy Károly	tizedes	2. gy.e.7. szd	
64.	Tóth József	közlegény	1. gy.e.	
65.	Trela József	közlegény	tábori jav. műhely	
66.	Tamásy György	hadnagy	Platzkmdo Budapest	később internáló tábor pk. Huszton
67.	Ulicska Károly	közlegény	2. gy.e.	
68.	Ulrich Vilmos	közlegény	2. gy.e. I. zlj	
69.	Varga Gyula	közlegény	2. gy.e.	
70.	Varga József	közlegény	2. gy.e.	rokkant
71.	Wozniak József	őrvezető	1. tü.e. 2. zlj.	
72.	Völgyi Nándor ⁴⁸	hadnagy	2. gy.e. ezred pkság	pénzügyi tiszt
73.	Zimmermann Károly ⁴⁹	százados	árkász mérnök	

⁴⁷ Valószínűleg vezényelték a légiókhöz.

⁴⁸ Bizonyosan a közös hadseregből vezényelték a légiókhöz.

⁴⁹ Valószínűleg a közös hadseregből vezényelték a légiókhöz.

A lengyelországi Magyar Légión tagjai⁵⁰

<i>Sorszám</i>	<i>Név</i>	<i>Rendfokozat</i>
1.	lovag Achsbasch Taszilo ⁵¹	
2.	Angyal János	hadnagy
3.	Berger István	légionista lövész
4.	Berger Dezső	légionista lövész
5.	Bornemissza Sándor	százados
6.	Berényi István	légionista lövész
7.	Danielisz Dezső	zászlós
8.	Erdős László	alhadnagy
9.	vitéz Falvay Gyurián Dezső	tiszthelyettes
10.	Farkas Mihály	törzsőrmester
11.	Gyulai József	tiszthelyettes
12.	Gasch Oszkár	alhadnagy
13.	Gresch Zoltán	zászlós
14.	Galotsik Imre	hadnagy
15.	Galotsik Elek dr.	egyéves önkéntes, szakaszvezető
16.	Galotsik Zoltán	egyéves önkéntes
17.	Godzsinszky Károly	légionista lövész
18.	Hunyadi Miklós	hadnagy
19.	Hodemarszky Tihomér	légionista lövész
20.	Juhász János	alhadnagy
21.	Körtvélyessy Pál	alhadnagy
22.	ifj.Kukora Lajos	légionista lövész
23.	id.Kukora Lajos	őrmester
24.	Kubovics Zoltán	alhadnagy.
25.	Kozseni Endre	zászlós
26.	Lescsák János	légionista lövész
27.	Labus László	légionista lövész
28.	Lapka Rudolf	légionista lövész
29.	Levenda Lajos	hadnagy
30.	Marcinek Jenő	alhadnagy
31.	Miklóssy Ferdynánd Leó	zászlós
32.	Onderusz József	tizedes

⁵⁰ Ez a „Lengyelországi Magyar Légión” nem azonos a világháborúban a lengyel légióban harcolt „légiós magyarokkal”. A magyar és a lengyel vezérkari főnök titkos megállapodása alapján egy magyar század – lengyel egyenruhában – Dél-Lengyelországban Jordanówban állomásozott. Csehszlovák–lengyel konfliktus esetén a Kassa–Oderberg vasútvonal csehországi szakaszán az alul- és felüljárókat robbantották volna fel. Történetükről lásd: Erdeős László alezredes visszaemlékezésében (Egy emberöltő a zászló alatt békében és háborúban) a X. fejezetet: Szolgálatom a lengyelországi magyar légióban 1921. I. 1–1922. II. 1. HL Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye 3809. Növ. napló sz. 40/2005.

⁵¹ A lengyelországi Magyar Légión (1919–1922) parancsnoka volt. Rendfokozatától (ezredes) fegyelmi úton megfosztották, és a parancsnokságot is megvonták tőle.

<i>Sorszám</i>	<i>Név</i>	<i>Rendfokozat</i>
33.	Oleksák János dr	hadnagy
34.	Pécsy Loránd	tisztjelölt
35.	Pethes László légionista	lövész
36.	Ragyák Lajos	zászlós
37.	Rátskay Vilmos dr.	százados ⁵²
38.	Sivák István	zászlós
39.	Sterbinszky Géza	őrmester
40.	Szopkó László dr.	hadnagy
41.	vitéz Szegő László	alhadnagy
42.	Utczás Károly	hadnagy
43.	Vojtek Imre	őrmester
44.	Weisz Kálmán dr. ⁵³	hadnagy

[AAN ZLP KN sygn. 91. Eredeti gépirat 1. o. és 4. o. eredeti gépirat másolat, a rendfokozatok tollal beírva.]

28.

A Lengyel Légionisták Egyesülete Budapesten levele a lengyel követnek, Stanisław Łepkowskiának

Nr. 69/1932.

Budapest, 1932. július 15.

Excellenciás Uram, Miniszter Úr!

Tisztelettel értesítjük Excellenciáját, hogy Egyesületünk szerény vacsorát rendez, az évente szokásos összejövetelünk alkalmával, kiváló magyar személyiségek részvételével, akik támogatják a magyar-lengyel barátság szorosabbra fűzését. A vacsora valószínű augusztus 20-21-én lesz.

Egyúttal szeretnénk Excellenciáját tájékoztatni, hogy Egyesületünk részt kíván venni a Lengyel Légionisták Egyesületének éves összejövetelén Gdyniában, augusztus közepén.

Alázatosan kérve támogatását maradunk a legmélyebb tisztelettel:

Erdeős László alelnök

Poputh Árpád titkár

[AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 112. A lengyel követségen iktatták: 354/pol. számon 1932. július 26-án. Eredeti gépirat, s. k. aláírással.]

⁵² Nem tudni, hogy valójában ki ő. A lengyel légiókban 1914–1918-ban szolgáltak közül törölték.

⁵³ A doktori címmel rendelkezők katonai szolgálatuk után szereztek azokat. Rátskaynak nem volt doktori címe, csak „használta”. Lásd a 37 jegyzetet!

29.

Volt légionisták levele Nyáry Alberthez, a Magyar–Lengyel Egyesület elnökéhez

Budapest, 1932. július 17.
Méltóságos báró Nyáry Albert úrnak
Budapest

Méltóságos Urunk!

A Magyar–Lengyel Egyesület volt az, amely Nagy-Magyarország területén segítette a lengyel forradalmi körök által kitűzött célokat.

Mosollyal, gánccsal, közönnyel szemben előkészítette a társadalomban azt a talajt, amelyre a lengyel nép vezetőinek, a bátraknak, a Pilsudskiaknak szükségük volt. Ezért történhetett, hogy a háború kitörésekor a lengyel katonai bizottság itt is megalakulhatott az N. K. N. kívánságára, s ha szebb terv nem is valósulhatott meg, jórészt gyerekek, beálltak a fehér sasos vörös lobogós lengyel trikolor alá, hogy eljegyezzék magukat a lengyelséggel.

Méltóságod tudja, mi volt akkor kiállni a lengyelek mellett. Ismerte azokat az akadályokat, amelyek e törekvéseket gátolta. Lengyel uniformisos magyar fiúknak a harctéren és itthon, ebből is a duplája jutott. Mégis kitarítottunk a lenézett, legtöbbször segítség nélkül állott lengyel légióban. Jutott belőlünk az internáltak közé is. Odakerült sorainkból, a cseh–lengyel határvédelemhez, a varsói csata alá, mikor feltámadt ugyan Lengyelország, de az orosz megint reá akarta tenni a kriptafedelét. Ezekben az években mikor rajtunk kívül álló okból le kellett vennünk a lengyel uniformist – akadtak közülünk olyanok, akiknek halálos ítélet vagy súlyos börtön vált sorsává.

Mégis a legkésőbbben mi szervezkedtünk össze azok közül, akik a lengyel légiókhoz tartoztak. Csak 1930-ban alakítottunk meg szervezetünket a lengyel központ kiküldöttjének jelenlétében, a lengyel követség szimpátiájának tudatában. A lengyel követséggel volt jó viszony megszűnt anélkül, hogy közöttünk bármi változott, vagy részünkről ok adódott volna. Megtörtént Lengyelország volt harcosai sorába egyedülálló eset: a lengyel állam képvisellete ellene volt annak, hogy alapszabályunkat megkaphassuk. Ezzel bekövetkezett, hogy itthon mindenki foglalkozhat egyesületi keretben a magyar–lengyel barátsággal, csak mi nem.

Azt az információt kaptuk mindenütt, hogy a magyar-lengyel csúcsszervezetben találhatjuk magyarázatát annak, a lengyel követ állásfoglalásának. Ebben benne van a kritika a csúcsszervezet milyenségére, szellemére. Nem tudjuk, Lengyelország rá fog-e eszmélni arra, hogy ilyen játékhoz adta oda magát, itteni képviselőjében, mikor Lengyelország volt harcosainak páratlanul álló elbánás juttat.

A kiábrándítóan furcsa elintézésre mely részünkről jutott – Méltóságodtól várjuk ügyünk normális keretbe jutását. Méltóságod a békességes megoldások keresőjének vallja magát, és mert ismerjük a provokáló békétlenkedőket a magyar-lengyel barátság eszméjéhez nem méltó hajsztát – kérjük, hogy készsége és várakozásunk szerint vegye kézbe azt, hogy egyenlő elbánás elvét lássuk magunkkal szemben. Azt hisszük az eddigi türelmünkért ugyancsak kevés az, amit a Méltóságodon kívül álló külügyi szervektől elvárunk.

Méltóságod szíves fáradozását előre is köszönjük:

Hazafias tisztelettel:
Frideczki Alfréd s. k.
Varga Gyula s. k.
Morvay János s. k.

[AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 112. Másfél oldalas eredeti gépirat s. k. aláírásokkal.]

30.

A világháború lengyel légionistáinak találkozója

A közeledő Szent István ünnepek a magyar lengyel testvériségnek is ünnepnapjai lesznek. Szent Istvánkor bajtársi találkozóra gyűlnek egybe a lengyel légiókban szolgált magyarok, az ideérkező lengyel vendégekkel együtt. A lengyel magyar hagyományos barátságnak fő ápolói voltak a magyarországi lengyel légionáriusok, akik komoly szerepet vittek a lengyel nemzeti törekvések kiharcolásában. Az 1831-iki lengyel felkelés óta nem halt ki a három részre szakított lengyeliség szívéből a vágy, hogy ismét eggyé legyenek. Ezt a lengyel irredentát a magyar nemzet élénken figyelte, támogatta s 1863 után, a második felkelés vérbefojtásával Magyarország szeretettel fogadta kebelére a lengyel emigránsokat, akiknek érdekében Kossuth Lajos is síkraszállt a magyar szabadság leverése utáni emigrációs propagandájában. A leveretést újabb hazafias, titkos szervezkedés követte s a különböző vezérek között első helyet foglalt el a szibériai fogságból megszökött⁵⁴ Pilsudski József tevékenysége. Ebben az időben Magyarország már aktív módon vett részt a lengyel irredenta támogatásában, s megalakult Budapesten a lengyel–magyar bizottság. 1908-ban Lembergben Stamirowski Tádé lovag a Lengyel–Magyar Klubot alapította meg, majd 1912-ben Nyáry Albert elnöklete alatt megalakult a Magyar-Lengyel Egyesület.⁵⁵

A világháború kitörésekor a lengyelek Legfőbb Nemzeti Tanácsa⁵⁶ megalakította katonai bizottságait, s Pilsudski néhány ezer lövészével brigádost⁵⁷ állított össze, amely nemzeti trikolor alatt lengyel uniformisban és lengyel vezényszóval 1914. augusztus 6-án⁵⁸ mérte az első csapást az oroszokra. Ugyanakkor Magyarország területén is verbuváltak nem katonaköteles, főként lengyel nemzetiségű fiatalokat a lengyel légiókba, ahová így több száz magyar ifjú is elkerült, akikből 1914. október végén külön magyar ezredet állítottak fel.⁵⁹ Mint 1849-ben, úgy 1914/15-ben telén is a lengyel légiók részt vettek a magyar határok védelmében is, majd a Pantyr szorosnál ők zárták el sikeresen az utat Báthory királyuk szülőföldje, Erdély felé. Itt és később, a lengyel légiók megerősödése után az új harcokban mindenütt velünk volt a néhány maroknyi légionista. A háború második évében a légiók Budapest székhellyel térparancsnokságot létesítettek. Mikor a háborúnak vége volt, újból igen sok magyar ifjú csatlakozott a légióhoz s a cseh–magyar határon, valamint Varsó alatt erős küzdelmeket vívtak a testvérnép oldalán, mikor az orosz akarta utolsó csapásait mérni az újjászülött Lengyelországra.

[*Magyarság*, 1932. augusztus 17.]

31.

Ring Kazimierz vezérkari őrnagy a Hadtörténeti Irodának

(Szolgálati úton)

A 899/33. sz. parancsra jelentem: a légiókban a 2. gyalogezred 4. századában és a 4. gyalogezredben szolgáltam, ahol nem sok magyar volt. Az első magyar önkéntesek a 2. gyalogezred 4. századához 1914. november végén érkeztek, néhány héttel a mołotkowi csata után. A 2. gyalogezred 14. századához kettőt osztottak be Szabót és Schwartzot. Szabó vitéz katona volt. Hołodyczcze

⁵⁴ Pilsudski nem szökött meg másodszori szibériai fogságából. Másodszori letartóztatása (1900) után 1901-ben, a szentpétervári kórház elmeosztályára került a varsói börtönből, megfigyelésre, ahonnan az ott dolgozó lengyelek megszöktették.

⁵⁵ Az alapító jegyzőkönyv másolatban: AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 112.

⁵⁶ Helyesen: Legfőbb Nemzeti Bizottság – Naczelný Komitet Narodowy.

⁵⁷ Nem a háború legelején. Lengyel fegyveres erő felállítását az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokság augusztus 1914. augusztus 27-én engedélyezte, ezek voltak a lengyel légiók. Osztrák–magyar alárendeltségben harcoltak, csak Oroszország ellen lehetett bevetni őket.

⁵⁸ 146 lövészével lépte át az akkori osztrák–magyar-orosz határt Krakától néhány km-re, Miechównál és Kielce felé vonultak, de az orosz tülerő miatt rövidesen kivonultak Orosz-Lengyelországból.

⁵⁹ Téves megjegyzés. Egy magyar századot bizonyosan, és nem ezredet.

alatt haslövést kapott, 1914. december 6-án fogságba esett, és valószínű nem él. Schwartz egy hétköznapi katona – zsidónak tűnik – részt vett a teljes februári hadjáratban és Kołomyjában a 2. gyalogezred 4. század feloszlása után a 2. dandár egyik ezredében maradt. A 4. gyalogezred 8. században az én parancsnokságom alatt, az én szakaszomban szolgált két fél intelligens magyar, Cimmel és Kismók, akik a 2. gyalogezred 2. századában az ezred megalakulásakor már ott voltak és mindketten kiténtek a században, mint nagyon vitéz katonák. 1916-ban altisztek lettek, az ezred Styr alatti harcaiban⁶⁰ az ún. gyorsjáróbe tartoztak, vitézségi éremmel lettek kiténtetve, annak idején mindkettőt előterjesztettem a 4. légiós gyalogezredhez a Virtuti Militari kiténtetésre.⁶¹ Ezek a magyarok 1916-ban néhányszor kiténtették magukat, a lengyel nyelvet írásban és szóban teljesen elsajátították. Tolmácsolásukkal nagy szolgálatokat tettek, amikor honvéd egységekkel állandón kapcsolatban álltunk, akikkel nem mindig lehetett németül megértetni magunkat.

Az esküválás⁶² idején a katonai tanácsvezető emberei lettek és az ezreddel együtt az osztrák hadseregbe [helyesen a közös hadseregbe] léptek át.

A 4. légiós gyalogezredben több magyar szolgált, akiket azonban közelebről nem ismertem.

A légiós eszmékhez rövid ideig volt közük, aminek legjobb bizonyítéka, hogy az eskü krízis alatt tiltakozásként mindegyikük átment az osztrák seregbe.

Általában nagyon jó katonák hírében álltak.

[CAW W. B. H. sygn. 400/1872. 41 visszaemlékezés a Lengyelország függetlenségéért vívott harcokban résztvevő magyarokra 1914–1917. Eredeti gépirat, 1. o.]

⁶⁰ A Styr folyó menti harcok a Bruszilov offenzíva idején 1916 júliusában, ma Fehéroroszországban.

⁶¹ Katonának adható legmagasabb lengyel kiténtetés Lengyelországban. (A légióknak nem volt lehetőségük lengyel nemzeti kiténtéseket adni.) A kiténtetést 1792-ben alapította Poniatowski Szaniszló király. Az első kiténtettek között találjuk Tadeusz Kościuszkot (1746–1817) az 1794-es felkelés katonai vezetőjét, aki kétszer kapta meg, és Stanisław Poniatowskit (1773–1813), a Varsói Nagyhercegség hadseregének főparancsnokát. A független lengyel államban 1919-től újra adományozható volt, s ma is az. 1919-től az első világháború alatti, igazolt kiemelkedő harcselekményért utólag is adományozták. *Madej* 1980. 80–84. o.

⁶² A gorlicei áttörés sikerei következtében a német császári hadsereg 1915. augusztus 5-én bevonult Varsóba. A cári hadsereget visszaszorították a Kongresszusi Királyságból és Galíciából is. A felszabadított területeket egy német és egy osztrák–magyar megszállási övezetre osztották Varsó, ill. Lublin székhellyel. Mindkét terület katonai kormányzás alá került. 1916. november 5-én a két császár közös kiáltványban ígérte meg a lengyeleknek alkotmányos Lengyel Királyság felállítását, öröklődő monarchiával, amely állam viszont közelebről meg nem határozott módon, politikai kapcsolatban fog állni a császári Németországgal és az Osztrák–Magyar Monarchiával. Ezután újabb magyarok távoztak önként a légiókból. Akik a hadkötelezettségi kor közelébe kerültek, sorozóbizottság elé kellett állniuk Magyarországon. A légiók hivatalos neve 1916–1918 februárjáig, feloszlásukig. *Polnische Hilfskorps* (Polski Korpus Posiłkowy – Lengyel Segédhadtest) lett. Ebbe nem minden magyar lépett át. 1917-től *Polnische Wehrmacht* lett a neve, noha továbbra is a közvélemény a lengyel légiók elnevezést használta. 1918. március 3-án Breszt-Litovszban aláírták a békét a Központi Hatalmak Oroszországgal, február 10-én Ukrajnával. Ebben gabonáért cserébe az ukránok megkaptak a lengyel többségű Chełm vidéket. Válaszul 1918. február 15–16-án a lengyel csapatok egy része tiltakozásul átment az orosz oldalra. (A többinek nem sikerült, a dezertálást, az ellenséghez való átpártolást felfedezték.) Lépésük következményeként a cs. és kir. hadsereg-főparancsnokság feloszlatta a lengyel fegyveres erőket. Ekkorra már csak néhány magyar önkéntes volt a Légiók tagja. Ők nem mentek át az orosz oldalra. Az osztrák–magyar alattvalókat besorozták a közös hadseregbe és az olasz frontra küldték, a Kongresszusi Királyságból származókat átadták a németeknek. A dezertálást megszervezők és az abban résztvevők – akik mégis osztrák–magyar kézre jutottak – Máramaroszigeten kerültek hadbírósság elé. Ezzel nem csak a légiók története ért véget, hanem az abba a háború első 10 hónapjában oda belépő magyar önkénteseké is.

32.

Kustrón⁶³ ezredes 16. gyaloghadosztálybeli ezredparancsnok a Hadi történeti Irodának

A 899/33, 1933 IV. hó 20.-án kelt iratra közlöm:

- 1) Miután 1915 májusában átvettem a 8. gyalogezred 4. századának parancsnokságát, a 3. vagy a 4. szakaszban két magyart találtam. Emlékszem a nevükre: Cimmel és Kismók. Egész biztosan tavasszal jöttek.
- 2) A szakaszban szolgáltak a háború egész ideje alatt, egészen az esküválásig.
- 3) A 4. gy.e. összes harcában részt vettek, így az 1915-ös nyári hadjáratban, a polesiei őszi hadjáratban, a styri és a stochodi állóháborúban.
- 4) Nem sebesültek meg, osztrák kitüntetésre javasoltuk őket, azt hiszem Cimmel öreg katona volt.
- 5) A lengyel tisztkekhez való viszonyuk nagyon szívélyes, mi is gondoskodással és rokonszenvvel vittük őket körül, értékeltük áldozatos szolgálatukat Lengyelországért és katonai erényeiket. Fegyvertársaikhoz való viszonyuk különbségtétel nélkül a bajtársiasságon alapult. Elég jól beszéltek lengyelül.
- 6) Bármennyire is nem értették a légiók eszméit, szívből ragaszkodtak a lengyel testvérekhez, akik [elődei] valamikor a magyar szabadságért harcoltak. Kívánták, hogy Lengyelország szabaduljon fel és Magyarországgal szövetségben éljen.
- 7) Tipikus magyarok, a harctéren életemükben voltak. Hevességük és lelkesedésük gyakorlatiassággal és harci gondolkodással párosult. Nem csak az első vonalban harcoltak, hanem minden feladatra gondolkodás nélkül jelentkeztek, így minden egyes járőrbe is, ahová szívesen választották őket.

[CAW W. B. H. sygn. 400/1782. 41 visszaemlékezés a Lengyelország függetlenségéért vívott harcokban résztvevő magyarokra 1914–1917. Gépirat, 2. o.]

33.

Légionisták közt

Vasárnap este szomorú multságban volt részem: meghívtak a lengyel légionisták Piłsudski bankettjére. Hogyne mentem volna el! Hiszen én tudom, hogy kicsoda Piłsudski és tudom, hogy kik a légionisták!

Amikor megkezdődött a világháború, a lengyelek Oroszország győzelmétől várták hazájuk feltámadását; csak a galíciaiak közül gondoltak némelyek valamely osztrák megoldásra. Piłsudski József tudta, hogy az oroszoktól nem várhatnak semmi jót és jelentkezett az Armeé-Oberkommandónál, hogy önkéntes szabadcsapatot „Légiót” szervezzen az oroszok ellen. Az ötletet jónak találták, mert ennek révén hozzájutottak a 21 évnél fiatalabb emberanyaghoz is, amely akkor még nem volt sorozható, és amelyet könnyű volt fellelkesíteni. A Légió nőttön-nőtt, mert nemcsak lengyel fiúk álltak be, hanem magyarok is. A főparancsnokság tisztjei nem tudták, mit csináljanak Piłsudskival. Milyen rangot adjanak neki? Végül is dandárparancsnok lett – rang nélkül. A rangot sajnálták tőle. Katonai jellege ez volt: „in keine Rangsklass eingeteiltés Gagist” – magyarul rangosztályba be nem sorolt havidíjas. Azoknak a tábornok uraknak a nevét, akik a rangot sajnálták, már a jelenkor is elfeledte, szerencséjükre. Piłsudskiból pedig tábornagy lett és Lengyelország történelméből sohasem fog hiányozni a neve.

A légionistákat a rendes hadsereg tisztjei egy kissé mindig lenézték, de az sem lehetetlen, hogy nagyon lenézték őket. Ez azonban sokkal kevésbé fontos, mint az a tény, hogy a légionisták megtették kötelességüket. Harcoltak, sokan hősi halált is haltak, mint azt a háborúk illetana megkívánja,

⁶³ Kustrón József (1892–1939) dandártábornok. Jogi, filozófiai és kereskedelmi tanulmányokat folytatott Krakkóban. 1914 előtt lengyel paramilitáris alakulatokban, utóbb a lengyel légiókban szolgált (1914–1917), majd hivatásos tisztként a lengyel hadseregben (1918–1939). A szeptemberi hadjáratban a gyalogság rohamát vezetve halt hősi halált. *Kryśka-Karski – Żurkowski* 1991. 118. o.

úgy azoktól, akik lelkesedésből harcolnak, mint azoktól, akiknek az a hivatásuk, hogy szükség esetén harcoljanak. Az orosz császárság felbomlása után persze egy kis baj volt a lengyelekkel, mert ha már nem lehetett az oroszokkal verekedni, a légionisták a németek ellen akartak indulni. Emiatt számos lengyel politikus, aki most már a németek segítségével akarta talpra állítani a lengyel szabadságot, nagyon haragudott is a légionistákra, akiknek vezére Piłsudski makacszkodott, hogy Lengyelország nemcsak az oroszoké ne legyen, hanem a németeké, és az osztrákoké sem. Természetes, hogy ezért Piłsudski börtönbe került, a lefegyverzett légionistái közül azokat, akik meg nem szöktek, szintén zár alá tették. Még jó, hogy fel nem akasztották őket. A lengyel kérdésben ezután, mint tudjuk, végül mégis Piłsudski álláspontja győzött, Lengyelország függetlensége teljes és területe nagyobb, mint a légionisták valaha álmották volna. Ez mindenestre „siker”, „egy eszme diadala”, egy nép feltámadása, mindegy, akárminek nevezzük, mindenestre óriási nagydolog és hogy Piłsudskit egykori légionistáinak körében a neve napján köszönhetem – oly felszólítás volt, melynek teljesítése rám nézve is megtisztelő volt. Ma, amit eddig elmondtam érdektelen bevezetése volt azoknak az érdekes dolgoknak, amelyek most következnek.

Tudjuk, hogy Piłsudski ma a lengyel hadsereg főparancsnoka és nem tudom ugyan, de gyanítom, hogy a lengyel hadsereg ma a világ legnagyobb hadserege. Az egykori légionisták, akik ma Lengyelországban élnek, igen valószínűen többé-kevésbé jól elhelyezkedtek a katonai vagy polgári életben. De mi van azokkal, akik itt maradtak, mert valami ide köti őket, és mi van azokkal a magyar fiúkkal, akik a légiók kötelékében harcoltak?

Tudom, hogy a budapesti lengyel nép jobbára Kőbányán lakik, ott van a templomuk is. Majdnem mindnyájan igen szegény emberek – munkások, ma többnyire munka nélkül. Hogy a „bankettet” egy kőbányai vendéglőben rendezték, az nem lepott meg. Azonban csodálkoztam rajta, hogy az elég tágas teremben kevesen voltunk. A falakon ipartestületi elnökök és egyesületi zászlóanyák képei, – csak ott a falakon többen voltak, mint mi vendégek.

Mi lesz itt? – Kérdeztem a rendezőktől. Részvétlenség miatt elmarad a bankett?

Nem, – felelték a rendezők – a légionisták szépen meg fogják tölteni ezt a termet. Mihelyt kezdődik az ünnepély, mindjárt bejönnek.

Hát hol vannak? – Kérdeztem.

Ki az udvarban, ki az utcán, – mondja az igen szép katonai érdemkeresztekkel dekorált rendező. – Tetszik tudni: nincs kereset, nincs pénz. ... Vannak, akik Budáról gyalog jöttek Kőbányára, hogy jelen legyenek az ünnepen. Egy pohár borra sincs pénzük.

Tényleg, mielőtt elhelyezkedtünk a főasztalnál, betódult vagy ötven légionista. (Budapesten már nincsenek többen hatvannál.) Igen nagy figyelemmel hallgatták végig a felköszöntőmet, majd Payr Hugó képviselő úr rendkívül érdekes és tanulságos hadi visszaemlékezéseit s oly lelkesedéssel dalolták a Piłsudski indulót,⁶⁴ mint aminővel tizenhét, tizennyolc éves korukban pár heti katonai kiképzés után kimentek a frontra, hogy harcoljanak Lengyelországért. Akik eljöttek, bizony nem grófok, talán még csak nem is kamarai tagok. Összejövetelük helye csak egy ilyen szerény polgári vendéglő, kommerciális tekintetben, az egész társaságban semmi jelentőség és semmi lehetőség nincsen: de van bennük lelkesedés a szabadságért és bár ennek a szegény kis csapatnak a vére nyilvánvalóan nem kék, ha a lengyel szabadság egyszer bajba kerülne, erre az egészen közönséges, piros vére biztosabban számíthatna Lengyelország, mint a kékre.

[*Pesti Napló*, 1933. március 21. 6. o. A szerző neve nincs közölve.]

⁶⁴ Helyesen az I. dandár indulója, amelynek Piłsudski volt a parancsnoka.

34.

*Vesely Jenő m. kir. rendőrfelügyelő levele Nyáry Alberthez,
a Magyar–Lengyel Egyesület elnökéhez*

Budapest, 1933. július 26.

Méltóságos Urunk!

A volt lengyel légionisták csapatkeresztet, emlékérmét, kítettetést kaptak a háború befejezése után, az illetékes katonai hatóságok, igazoló bizottságok felterjesztése alapján.

A magyar légionisták a kései megalakulás következtében, utoljára jöttek számba a háború után kiadott elismeréseknél, – egy részük pedig bizonytalan helyzetbe, mivel szervezkedésünk meg lett zavarva.

1930. április haváig, az első terminus lejártáig, hatvan bajtársunk leigazolása történt meg, akik illetékét felküldtük, ill. részben előlegeztük, nehogy a forma miatt erkölcsi károsodás érje őket. Erre Miklóssy bajtársunk adta meg a lehetőséget, mint ahogy arra is, hogy fentiek tekintetében legalább részben a többi bajtársainkkal egyformán kezeltek bennünket lengyel részről.

Mikor a terminust meghosszabbították, újabb csoportokat terjesztettünk fel.

Légionistáknál – mint általában minden bajtársi szervezetnél, volt katonáknál – a tagok felvételét, a jelentkezőket ismerő tagok bevonásával és ez utóbbiak írásbeli nyilatkozatával – igazoló bizottság végzi. Így történt ez nálunk is, két ízben. Mégis külső beavatkozás igyekezett szervezeteinkbe beleszólni, szervezkedésünket, határozatainkat, munkánkat zavarni. Ez talán kihatott arra a folyamatra, amelyről fentebb említést tenni bátrak voltunk – és jogos elkeseredést szült tagjaink sorában. Ily zavar közepette útnak indítottak Lengyelországból további katonai elismeréseket, azonban valahol megakadtak.

Kérjük, Méltóságodat szíveskedjék ez irányban érdeklődni és odahatni, hogy illetéktelen beavatkozás és befolyás ne legyen útjában annak, hogy mindenki, akit illet, megkaphassa azt, amit 1914 után a lengyel szabadság ügyének fegyveres szolgálatában megszerzett.

Kérjük továbbá, ha ennek aktualitást felvetni jónak látja, méltóztassék a rosszul informált, és ezért sajnos ellenünk nyilatkozott követ úrnál odahatni, hogy a magyar külügyminisztériumnál alapszabályunk érdekében fellépjen.

Fogadja Méltóságos urunk szíves fáradozásáért hálás köszönetünket és maradunk:
a legmélyebb tisztelettel:

Vesely Jenő s.k.
m. kir. rendőrfelügyelő

[AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 112. Alig több mint egy oldalas eredeti gépirat s. k. aláírással. Az irat első oldalán, a jobb felső sarokban tollal rávezetve: Báró Nyáry kézbesítette nekem. 10/8 (1933). Valószínűleg a követ szignójával. Az irat második oldalán a levél rövid tartalmi összefoglalója lengyel nyelven. A levelet a követségben 1933. augusztus 10-én iktatták 352/W/4. számon.]

35.

Honvédtisztek részvétele a magyarországi lengyel légionisták összefüggéseiben

Pro domo

A magyarországi lengyel légionisták egyesületének ügye a budapesti lengyel követséggel egyetértésben ez idő szerint rendezés alatt állt. Ezen egyesületnek vezetésében részt vett egy Rátskay Vilmos nevű középiskolai tanár, kiről kiderült, hogy illegális úton szeretet tanári oklevelét, továbbá jogtalanul viselte a m. kir. honvéd őrnagyi egyenruhát. Jelenleg Miklósi Ferdinánd Leó izraelita

fakereskedő áll ezen egyesület élén, és bizalmas értesülésünk szerint a tagoknak egy része munkanélküliekből áll, akik annak idején a lengyel légióban küzdöttek.

A jelenleg Budapesten időző Tarczyński Tadeusz⁶⁵ lengyel vk. ezredes a lodzi IV. lengyel hadtest vezérkari főnöke, aki a lengyel cserkészekkel jött, s a HM Elnökséggel az érintkezést felvette. 1933. augusztus 5-én azt a kijelentést tette Sibrik⁶⁶ százados előtt, hogy 1933. augusztus 3.-án este a magyarországi lengyel légionista egyesületnek egy kisvendéglőben tartott összejövetelén vett részt, amelyre őt nemes Erdős László⁶⁷ m. kir. honvéd kerékpáros százados hívta meg, aki egy Molnár Sándor nevű m. kir. gh. főhadnaggyal együtt ezen összejövetelen részt vett. Erdős százados Báthory Istvánról írt brosrúját, Molnár főhadnagya a hazafias verseskötetét adta át [Tarczyńsinak].

Tekintettel arra, hogy a fentiekben leírt előzmények után egyáltalában nem kívánatos tisztéknek ezen egyesület összejövetelein való részvétele, másrészt pedig fent nevezett tiszték a fennálló rendelkezésekkel ellentétben a HM Elnökség B előzetes hozzájárulásának kikérése és megadása nélkül érintkezést kerestek és felvettek idegen hadseregbeli tiszttel.

[HL HM Eln. A 1933-114881. Eredeti irat.]

36.

Magyar legionisták levele Piłsudski tábornagynak

1070288. sz. kockától
Budapest, 1934. június

Tábornagy Úr!

Lengyelországnak a másfél százados rabságából való életre keltése és Európának egyik legtehtényesebb nagyhatalmává való fejlesztésének érdekében folytatott és a világ csodálatát kiváltó történelmi munkásságának idején – engedje meg, hogy mint volt katonái, a magyar légionisták e sorainkkal színe elé járulhassunk.

Tesszük ezt annak a 20 éves fordulónak küszöbén, amikor kibontotta a lengyel nép szabadságának zászlaját, amikor e szent zászló alatt hangzott el nemzetünk közös sorsának hőstörténelméről fanatizált ajkunkról a szent eskü, amellyel életünket ajánlottuk fel a lengyel függetlenség és szabadság oltárára.

Kopogtatunk meleg szívén, mert emlékezni szeretnénk – és emlékeztetni óhajtjuk azokra az időkre is, amikor 20 évvel ezelőtt először mutatta meg Tábornagy Úr szívós energiájának egyik legdicsebb teljesítményét.

Az N. K. N.⁶⁸ ennek a hatása alatt is megalakította a katonai bizottságokat. Budapest sem maradt tétlen. Itt már jóval a háború előtti években megértésre találtak a lengyel aspirációk. Szoros kapcsolat állt fenn a lengyel és a magyar társadalom között. A lengyelek melletti propagandát a Magyar Lengyel Egyesület szervezte. Az N. K. N. a lwowi Lengyel–Magyar Klub elnökét delegálta Budapestre [1914 augusztusában]. Megalakult a Polski Komitet Wojenny, hogy a nem hadköteles, önként jelentkező lengyeleket megszervezze, felruhazza, kiképezze, menetszázadban a fronton levő légiókhoz küldje. Azonban magyar fiúkat is be kellett fogadni. Nem lehetett őket lerázni semmivel sem. Hiába mondták nekik, hogy szülői beleegyezés kell és csak 18 éven felülieket vehetnek fel. A bejegyzést elhozták, és hogy-hogy nem, mindenki előírt korú lett. Magyar fiúk is vállalták a

⁶⁵ Alf-Tarczyński Tadeusz (1889–1985) dandártábornok. Az első világháború alatt a lengyel légiókban szolgált, 1918-tól hivatásos tiszt a lengyel hadseregben. 1934–1936-ban a lodzi IV. hadtest vezérkari főnöke, akkor ezredes.

⁶⁶ Sibrik György huszárszázados a HM Elnökségen.

⁶⁷ Erdeős László (1898–1979) hivatásos honvédtiszt, alezredes. Visszaemlékezés részletét lásd: *Varga E.* 2012a.

⁶⁸ Naczelny Komitet Narodowy – Lengyel Nemzeti Főbizottság.

lengyel légiók dupla megpróbáltatásainak kockázatát. Mint ahogyan 1848-ban a nagyrészt krakkói⁶⁹ diákok és mesterlegényekből lett dicső emlékű lengyel légió dala „jacy tacy wojacy” ott zengett vörös sipkás honvéd-nagyapáink sorában úgy hallottuk 1914-ben a magyar fiúk szájából a „Jeszcze Polska nie zginęła” dallamára „csatára felkel magyar és lengyel”-t. Bár nem sikerült néhai báró Nyárynak az a terve, hogy ezred álljon magyarokból a lengyel légiókba, mert a hadvezetés nem látta jónak szívesen és ahol lehetett akadályokat gördített a magyar–lengyel barátság ilyen megnyilvánulása elé. (Magyar Front)

Szívesen látott bennünket a légió parancsnoksága, s 1915 márciusában légionista térparancsnokságot állított [fel], amely idővel a Magyar–Lengyel Egyesület tevékenysége alapján légionista kórházzá bővült.

A légiók teljesítményeiről, tűzpróbáiról szóló feljegyzések bizonyára hű tükrei annak, hogy megálltuk helyünket, amit bizonyít, hogy 93-an sebesültek meg és 30⁷⁰ a száma azoknak, akik Lengyelországért tábornagy úr zászlaja alatt estek.

„Amikor a múlt év őszén magyar küldöttség koszorúzta meg Báthory sírját, Krakkó elnöke Kaplicki⁷¹ ezredes úr jónak látta megemlékezni rólunk és elmondta, hogy 1915-ben őt küldték Budapestre, megakadályozni a gyermekvérontást, s hogy ezek a gyerekek és teljesítményeik élete legszebb emlékei maradnak.” (Pesti Hírlap)

Áldozatunk kettős volt, mert míg lengyel testvéreink hazájuk szabadságáért harcoltak, mi a lengyelekért küzdöttünk.

Mikor tábornagy úr törekvései, munkálkodása és a légiók kiontott vére hiábavalóságnak látszott feltűnni, s a légiók szabotáltak, Izán, Máramarosszigeten, Huszton⁷² magyar fiúk is ették saját hazájukban az internáltság keserű kenyerét, csupán az internálási keresztet nem kapták meg.

Hála istennek, tábornagy úr vezetése alatt a lengyel nemzet nem hiába ontotta véré, szabad és nagy lett újra – s mi dolgunk végezten csendben hazajöttünk hordani a négy részre tépettség keresztjét is.

Nem hoztunk magunkkal mást, mint a légiókban szerzett drága emlékeket a lengyel mezőkről, az erdőkről, a Visztuláról és lengyel bajtársainkról. A légiókat összefogó szellem ott maradt szívünk mélyén, ahol oltárt emeltünk tábornagy iránti tiszteletünknek is. Ezért aztán az idő gyengébb volt, mint a bajtársi összetartozás ereje. 1929 őszén felmerült megszervezésünk, találkozásunk gondolata és 1930. május 3-án annyian voltunk, amennyin a légionista szövetség alapszabályai szerint egyesületet alakíthattunk. E lépésünket a lengyel követség akkori vezetője⁷³ szimpátiával kísérte. Magjelenet alakulásunkon a légionista szövetség kiküldöttje is [Varsóból].

Örömmel képviseltettük magunkat az 1930. évi radomi és 1931. évi tarnowi kongresszuson, mely utóbbin abban a megtiszteltetésben részesültünk, hogy vezetőnket külön kihallgatáson fogadta Mościcki köztársasági elnök⁷⁴ úr.

Közvetlenül azután, sőt talán ezért megindult ellenünk is az intrika, amely 1927 óta aligha vált hasznára a magyar-lengyel összeköttetéseknek és sokszor váltott ki éles kritikát a magyar, sőt a lengyel sajtóban is.

Velünk kapcsolatban többek között az történt, hogy alapszabályunkat a magyar külügyminisztériumba terjesztették fel hozzászólás végett 1931 decemberében. Akkor, előkelő tényezőktől kaptunk tanácsot, menjünk ki Varsóba, kérjük meg a légionista szövetség vezetőségét, cáfolja meg azt az állítást, hogy Lengyelországban ellenzik működésünket. 1932. január első napjaiban vezetőnk jelentkezett is Varsóban, ahol kijelentették, hogy módot keresnek szolidaritásukat illetékes helyen kifejezésre juttatni és a furcsa helyzetet tisztázni. Közben a lengyel követ úr álláspontja alapján

⁶⁹ Valójában egész Galíciából jöttek a lengyelek.

⁷⁰ Nem befejezett kutatásaim szerint az elesettek száma 44 fő volt.

⁷¹ Kaplicki Jan Mieczysław (1875–1959) orvos, légionista. Krakkó város polgármestere (1933–1939).

⁷² A lengyel légionistákat feloszlatták, internálták, miután megtagadták az engedelmességet, és a 2. és a 3. gyalogezred egy részének sikerült átmennie a keleti fronton a túloldalra 1918. február 15-én. Az itt maradókat hét kárpátaljai helységben (Bustyaháza, Huszt, Taborfalva, Taracköz, Száldobos, Szeklence, Máramarossziget) internálták, s a légiókat feloszlatták. Ez után az olasz frontra vezényelték őket.

⁷³ Lazarski Ottmár (? – ?) chargé d'affaires, azaz ügyvivő (1929–1931).

⁷⁴ Mościcki Ignacy (1867–1946) mérnök, egyetemi tanár Fryburgban, 1926–1939-ben köztársasági elnök.

a külügyminisztérium a belügyminisztériummal közölte, hogy alapszabályunk jóváhagyása nem kívánatos. A belügyminisztérium pedig ennek ellenére várakozási álláspontra helyezkedett.

S mialatt a légionista szövetség rezerváltságba burkolódni látszott -1931 karácsonya után 22 képviselő a parlament különböző pártjaiból együttes beadvánnyal fordult a belügyminiszter⁷⁵ és külügyminiszter⁷⁶ urakhoz. Ez az akció sem használt ebben az egyébként – bagatell ügyben, mivel a lengyel követ úr nem változtatta meg álláspontját.

Olyan megjegyzések jutottak fülünkbe, hogy sok a magyar–lengyel vonatkozású egyesület, s közötté alig van valaki, aki reprezentálhatna bennünket is – elnökünk személyen nem konvenial⁷⁷ a rajtunk kívül állóknak.

Néhai Nyáry báró, a Magyar–Lengyel Egyesület elnöke többünk előtt említette, hogy két gróf vitte keresztül alapszabályunk kedvezőtlen elintézését, illetve a követ úr véleményezését.

Tény, hogy sok az egyesület ebben a relációban. A békében és a háború alatt egyedül a Magyar–Lengyel Egyesület létezett. A lengyeliséget mindenben támogatta, a lengyel kérdést napirenden tartotta, – úgy szólván történelmi feladatot teljesített. Mikor megalakultunk [a légiós Egyesület Budapesten], már három ún. egyesület létezett. Vezetői és legtöbbször egy személyben tagjai, egy „egyesület”-et kivéve benne voltak és vannak a Magyar–Lengyel Egyesületben. Már akkor is nagy volt közöttünk az egyetértés, főként azért, mert egyikük-másikunknak az összesek feje fölé kerülni volt a célja. Ezért felmerült a központi vezetés terve, fél évvel a mostani lengyel követ úr⁷⁸ érkezése után meg is alakult egy új szerve: a Magyar–Lengyel Szövetség a „két kormány kívánságára”. A varsói társalakulat élére Matuszewski Ignác⁷⁹ volt miniszter úr került. Az itteni szövetségről az a vélemény alakult ki, hogy nem az alakuláskor, hirdetett feladatát teljesíti, hanem a többieket félretolni igyekszik, hogy önálló, tehát felesleges új egyesület lehessen.

Ennek a Magyar–Lengyel Szövetségnek az idejéhez fűződik alapszabályunk visszautasítása, valamint az, hogy a lengyel követség és közöttünk volt jó viszony megszakadt.

Ez a szövetség megalakulásakor azt hangoztatta, és így szól az alapszabálya is, hogy tanácskozó szervnek és a meglévő egyesületek közötti harmónia biztosítására alakult. A múlt hónapban új szerv létesült: Magyar–Lengyel Társaság címen, szóról-szóra azonos célokkal, mint az előbb említett. Tagjai, illetve elnöke, igazgatója, főtitkára ugyan csak tagjai a Magyar–Lengyel Szövetségnek. Aligha tévedünk: 9 „egyesület” mélyíti a magyar-lengyel barátságot, s e nagy konjunktúrában e hivatalos fronton nem jut hely a Virtuti Militari,⁸⁰ a Krzyż Waleczny,⁸¹ a Krzyż Legionowy⁸² hordozóinak.

Ezen kívül a mi meghívóink jutottak el korán vagy későn a lengyel követ úrhoz. Pedig a lengyel légiókban csak mi reprezentáltuk a magyar-lengyel barátságot, melynek jegyében elnökünk 1905 óta szolgálja a lengvelség ügyét.

Nemcsak részt vett a legintenzívebben a lengyeleket támogató akciók sorozatában, hanem azok nagy részét kezdeményezte. Közel 20 éven át titkára, főtitkára volt a Magyar–Lengyel Egyesületnek, amely múlt évben elhunyt elnökével 23 éven keresztül dolgozott együtt. Ők voltak, akik felhívásukkal és agitációjukkal 1915-ben Magyarország városait és megyéit a lengyel aspirációk mellé állították, aminek következménye volt, hogy a magyar parlament – egyedül Európában – a lengyelek melletti állásfoglalás színhelye lett. A politikai pártok vezetői felszólaltak a lengyel kérdésnek a lengyel kívánalmak szerint való megoldása érdekében, annyira impozánsan, hogy az első lengyel nemzetgyűlés a parlamentnek és a Magyar–Lengyel Egyesületnek köszönetét fejezte ki... Elnökünk titkára volt a háború kitörésekor alakult Polski Komitet Wojenny-nak [Lengyel Katonai Bizottságnak]. Most is ő szervezett meg bennünket, s ami Magyarországon a lengyel vitézség emléket és az íranta való hálát, szoborban hirdeti, az talán kivétel nélkül az ő kezdeményezése és munkája volt. összegyűj-

⁷⁵ Keresztes-Fischer Ferenc (1881–1948) belügyminiszter (1931–1935; 1938–1944).

⁷⁶ Kánya Kálmán (1867–1945) külügyminiszter (1933–1938).

⁷⁷ Konvenial – tetszik, kedvére van.

⁷⁸ Łepkowski Stanislaw (1892–1962) 1931–1936-ban magyarországi követ.

⁷⁹ Matuszewski Ignacy (1891–1946) ezredes, pénzügyminiszter, főszerkesztő. 1928–1929-ben magyarországi követ.

⁸⁰ A legnagyobb lengyel katonai Érdemrend, 1792-ben alapította az utolsó lengyel király Stanisław August Poniatowski.

⁸¹ Vitézségi Kereszt.

⁸² Légiós Kereszt.

tötte, összeállította és 1932-ben a Külügy- és a Népjóléti Minisztériumoknak Starzak képviselő és Łakoczyński népjóléti bizottsági elnök urak kíséretében átadta a Csonka-Magyarországon nyugvó lengyel hősök [a háború alatt Magyarországon elhunytak] névsorát és adatait.

Nem tudjuk, hogy egyetért-e, – de a magyar–lengyel barátság mai eszmehordozóinak egy kis része igyekszik őt zavarni munkálkodásában, s így bennünket is.

Mindez még a jóhiszeműek sorában is azt eredményezi, hogy néha bizonyos rezerváltsággal állunk szemben, mintha gyanús elemek volnánk, akiktől óvakodnunk kell. Szinte felelevenedtek azok az idők, amikor a légionistákra úgy néztek, mint „politisch verdächtig”⁸³ elemekre.

„A légionistákkal a fordítottja történik annak, ami normális ésszel természetes volna.” Ezek a magyar fiúk azok, akikkel szemben meg nem értés, áskálódás nyilvánul meg. Mesterséges köd és válaszfalak is homályba állították őket” (Szabadság). Oly lelkesedéssel dalolták a Piłsudski indulót, mint aminővel

15-18 éves korukban pár heti kiképzés után kimentek a frontra. Bizony nem grófok, talán még csak nem is kamarai tagok, összejöveleik helye csak igen szerény polgári vendéglő, kommerciális tekintetben, az egész társaságban semmi jelentőség és lehetőség nincsen; de van bennük lelkesedés a szabadságért, és bár ennek a kis csapatnak a vére nyilvánvalóan nem kék, de ha lengyel szabadság egyszer bajba kerülne, – erre az egészen közönséges piros vére aligha nem biztosabban számíthatna, mint a kékre. (Pesti Napló)

Kétségtelen, hogy az az elbánás, amelyben részesültünk – a légiók történetében páratlanul áll, bár úgy lengyel bajtársaink sorából, mint idehaza az új lengyelbarátok kicsi, sokféle élelmes társasága felől is legalább az egyenlő elbánás elvére reflektálhatunk.

Mikor központunk bölcsen az olasz orientációt veszi elő megint, és már rég légionista keresztet is juttatott Rómába, ez alatt közöttünk azok nagy része sem kapta meg [a Légios Kereszt kitüntést Varsóból] akik erre vonatkozó illeteikeiket⁸⁴ rendezték. Nem mulaszthatjuk el kifejezést adni azon reményünknek, hogy a légiókhöz indulásunk és a légiók dicső élete megkezdésének jubiláris évfordulója,⁸⁵ fordulópont lesz részünkre, és megszűnik Varsó – Budapest között az – egyoldalú befolyás érvényesülése is, ami aligha szerénytelen kívánság a jövőre.

Megbékélt szívvel és lélekkel óhajtanánk részt venni a közeli nagy megemlékezésen, ahol nem fog hiányozni „a lengyel bajtárs hálás, kemény kézszorítása és annak melege, amely még a friss sebet is begyógyítja.” (Magyar Front)

Nem vártunk és nem kértünk semmit Lengyelországtól, s boldogok vagyunk, ha arra gondolunk, hogy vérünkkel pecsételtük meg a lengyel-magyar barátságot és hitünket a testvér lengyel nemzet iránt.

Ezért, amikor odakint a Függetlenségi Kereszt hordozóiból állítják össze a Felsőház tagjainak nagy részét, e soraink tiszteletteljes megírásával köteles tartozásunkat kívántuk leróni azzal az uni-formissal szemben, amelyet Tábornagy Úr vezérlete alatt szeretettel és büszkén viseltünk.

Miért is engedje meg Tábornagy Úr, hogy arra kérhessük csupán: tartson meg bennünket kegyes jóindulatában és fogadja az életjelünket azon hódolatunk parányi jelét is, amellyel változatlanul viseltetünk a lengyel nemzet vezérével és a légiók atyjával szemben.

Alázatos szolgálói:	Stöger Pál
Pozsvay Géza	Bartek Károly
Haudek Károly	Juhász János
Kálmán Béla	Melega Gyula
Hirth Károly	Pfeifer Rezső
Majni József	Varga Gyula
Wagner Alajos	Csuvarszki Sándor
Sierminski János	Radil Róbert
Szucsek Ferenc	Jäger János

[AAN ZLP KN sygn. 92. Eredeti gépirat s. k. aláírásokkal, magyar nyelven.]

⁸³ Politikailag gyanús.

⁸⁴ Légios kitüntetések esetén Lengyelországban a kitüntetteknek 1,5 zloty illeteket kellett fizetni.

⁸⁵ 1914. augusztus 6-án tört be 146 emberével Piłsudski Orosz-Lengyelországba. A légiók csak 1914. augusztus 27-én alakultak meg, mégis az augusztus 6-i dátum adja a lengyel légiók történetének kezdő napját.

37.

*Frideczky Alfréd volt légionista*⁸⁶ levele a budapesti lengyel konzulnak Namysłowski⁸⁷

Budapest, 1935. november 9.

Tisztelt Konzul Úr!

Rokkantságomat megállapítani kérő beadványomra megkaptam a sub. 1/10459 sz. elutasító végzést. Indoklása rövid: betegségem nem a katonai [háborús] szolgálatomból ered, ebből következően nincs jogom hadirokkant segélyre.

Amikor 1914-ben a légióba besoroztak, nem csak engemet, de mindenkit orvosi bizottság vizsgálatának vetettek alá. Ezen kívül, amikor vérhasban megbetegedtem, sebesült voltam, megszámlálhatatlan alkalommal vizsgáltak meg az orvosok, de egyetlen egy sem állapított meg tüdőbetegséget. A lengyel orvosok jól ismerik szakmájukat. Ha tüdőbeteg lettem volna elképzelhető-e, hogy 4 évig képes voltam elviselni ennyi gyötrelmet és nélkülözést. Kitüntetést pedig nem olyan könnyen lehetett kapni [a Légiókban] mint az osztrák-magyar hadseregben. Nálunk sok véres szenvedéssel járt, és aki ismeri a 6. zászlóalj harcait, az tudja, hogy a leglelkiesmeretesebben teljesítette kötelességét a legnehezebb helyen. Tudni kell, hogy amikor Hulewiczenél⁸⁸ harcoltunk hetekig esett az eső, bokáig jártunk a sárban, ruhánk állandóan vizes volt. Megfáztam és mellhártyagyulladásra kaptam, azután pedig tüdőgyulladást. Elszállítottak a helyi kórházba Wal-Mezeryczbe Morvaországban, ahol egyszer felpumpáltak, másodszer már nem merték megtenni, mert nagyon kimerült voltam, holott a második is szükséges lett volna. A kórháztól kértem *visum repartum*-ot de sajnos nem küldtek ilyet nekem. Nem ismerem ennek okát. Amikor lábra álltam szabadságra mentem Maniskba. Néhány hónap után a századomhoz visszatértem. A századot Olaszországba vezényelték, mert nem tettük le 1917-ben az ismételt esküt. Amikor Piłsudskit, apánkat letartóztatták Varsóban, lengyel tartalék századot szerveztek. Akkor újból orvosi vizsgálaton estünk keresztül. Az egészségesek a 100. és 101. gyalogezredbe kerültek, a gyengébbek pedig a tartalék századba. Engem a betegségem okán fegyveres szolgálatra alkalmatlannak találtak. Ennek tanúja volt nem csak Kazimierz Iranek⁸⁹ őrnagy, aki jelenleg hivatásos tiszt, de mindenki más is, akik velem együtt került az olasz frontra, azaz: Lis,⁹⁰ Pomidor⁹¹, Kublin⁹² és mások. Ezután bizottság elé álltam, amely teljesen alkalmatlannak talált. Elbocsájtottak a hadseregtől. Ennek folyamán a forradalom véget vetett a háborúnak, a civil életben találtam foglalatosságot, és eszembe nem jutott, hogy valaha is kénytelen leszek Lengyelországtól [anyagil] segítséget kérni, mert az, amit tettem, Lengyelország iránt érzett szeretetemből tettem. Egészségi állapotom egyre inkább rosszabbodott. mindenhol, ahová fordultam [segítségért] elutasítottak, mert nem vettek nyilvántartásba és jelenleg teljes hadirokkant vagyok. 52 hónapja ágyban fekvő beteg vagyok, családomnak egy darab kenyérré valót sem tudok megkeresni.

A fent leírtak alapján, alázatosan kérem, hogy kérésemet a megfelelő hatóságnak juttassák el [Lengyelországba], mert nagy szükségem szenvedek, kivételesen nem kapok segílyt, mert magyar vagyok? Semmi mást nem kérek, csak az igazam elismerését, és azt a jogot, ami minden egyes légionistának jár.

⁸⁶ Frideczky (neve három változatban szerepel az iratokban: Frideczky és Frideczki, Fridecki) az olasz fronton megírta légiós szolgálatát (befejezte 1918. május elsején). Csak a lengyelre lefordított változata maradt fenn. Lásd: CAW W. B. H. Relacje sygn. 400/2012.

⁸⁷ Dr. Namysłowski Władysław (1889–1957) jogász, konzul Budapesten (1936–1939).

⁸⁸ Ma Fehéroroszországban, a prypjati mocsarak vidékén.

⁸⁹ Lásd a 45 sz. jegyzetet!

⁹⁰ Konspirációs álnév.

⁹¹ Konspirációs álnév.

⁹² Konspirációs álnév.

Kérem a Méltóságos konzul urat, hogy szíveskedjék támogatni kérelmemet, hogy újílag orvosi vizsgálat alá essék, amelyet előre is köszönök.

Legszívélyesebb köszönetemet és hálámat kifejezve maradok a legmélyebb tisztelettel:

Frideczki Alfréd

a Függetlenségi Kereszt és Vitézségi Kereszt kétszeres tulajdonosa.

[AAN ZLP sygn. 92. Eredeti gépirat, a levélíró s. k. aláírásával.]

38.

Rozmus Géza állami alkalmazott⁹³ előlépési javaslata

Született Budapesten 1898. december 22-én, apja Mihály, anyja Angéla, lakik Stanisławówban.⁹⁴

Szolgálati beosztás helye:

Az intézmény neve ahol szolgál:

Jelenlegi fizetési besorolása: pedagógusok VIII fizetési osztálya

Mikortól áll állami alkalmazásban: 1933. IX. 1.

Milyen beosztásban: középiskolai tanár

Utolsó előlépése: 1933. IX. 1.

Szolgálati jelleg: állandó

Tett hivatali esküt? Igen, középiskolai és szakiskola tanári hivatali esküt

Végzettsége: közép és felsőfokú, Szépművészeti Akadémia, Varsó

Légiós szolgálatának lefolyása: 1915. március 15-től 1918. február 16., a 6. légiós gyalogezredben

Kitüntetése: Függetlenségi Kereszt

Családi állapota: nős

Ellátmánya összege: bruttó 227 zloty

Rendelkezik-e más jövedelemmel vagy ellátással: nem

Nyugdíjat vagy járadékot kap-e? nem

Egészségi állapota: jó

Volt fegyelmi büntetése: nem

A légiós kombattáns szövetség véleménye: lelkiismeretes dolgozó, tudatos állampolgár, teljes támogatást érdemel.

A kombattáns szövetség részéről

Dr Rudolf Karol

vk. ezds. int.

p. h. A Légionista Egyesület stanisławóvi szervezete.

[AAN ZLP Komenda Naczelna – Awanse b.legionistów funkcyjariuszcy państwowych 1937–1938. Sygn.429 a.]

⁹³ Volt légionista, aki Lengyelországban maradt 1918-tól. Megnősült, Varsóban végezte el a Szépművészeti Akadémiát.

⁹⁴ Ma Ivanovo Frankivszk, az Ukrán Köztársaságban.

39.

A légiós szobor leleplezésére érkező lengyel delegáció⁹⁵ programja, 1935. március 23–26.

Március 23. érkezés [Budapestre].

Március 24. 10 ó 50 p a szobor leleplezése:

- a lengyel delegáció és a magyar légiósok üdvözlése;
- a beszédek elhangzása: Ustetty Béla a szoborépítő bizottság;
- a magyar kormány nevében: Lázár [Andor] igazságügyi miniszter;⁹⁶
- a Magyar Himnusz;
- a lengyel delegáció vezetőjének beszéde [Belina] Prazmowski ulánus ezredes, lemergi vajda;
- az I. dandár indulója;
- Budapest polgármestere Lieber [Endre] beszéde;⁹⁷
- koszorúzás.

13 órakor

a Szoborépítő Bizottság fogadása a Ferencvárosi Kaszinóban Üllői u. 115., amelyen részt vesznek a lengyel delegáció tagjai, a lengyel konzulátus személyzete, amelyen esetleg Lipcsey Steiner Mihály⁹⁸ a lengyel hadsereg őrnagya mond beszédet.

14 ó 30 p díszbéd a Lengyel Követségen, Országház u 13.

21 órakor Bál a Gellért Szállóban, szervezője Budapest főváros.

Március 25.

Gömbös⁹⁹ miniszterelnök, mint honvédelmi miniszter fogadja a küldöttséget;
Shvoy [István] tábornok¹⁰⁰ a Honvédség főparancsnoka fogadja a küldöttséget;
Stojakovics¹⁰¹ [Demeter] ezredes a honvédelmi miniszter helyettese¹⁰² fogadja a küldöttséget.

Névjegyet küldeni

a magyar külügyminiszternek,¹⁰³
belügyminiszternek,¹⁰⁴
honvédelmi miniszternek.¹⁰⁵

A kormányzó és József főherceg könyvébe beírni.

13 ó 30 p. Reggeli a Bem József tbk. nevét viselő lovas tüzér hadosztálynál a Tiszti Kaszinóban (Hungária körút 53.).

20 ó 30 p Vacsora a Lengyel Követségen.

[AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 97.]

⁹⁵ Tagjai: Belina Prazmowski Władysław (1888–1938) a lengyel légiók ulánus fegyvernemének megszervezője, ezredes, lemergi vajda (1933–1937).

⁹⁶ Lázár Andor (1882–1971) igazságügyi miniszter (1932–1938).

⁹⁷ Lieber Endre (1878–1936) Budapest alpolgármestere (1931–1936).

⁹⁸ Lipcsey Steiner Mihály (1897–1945?) lengyel légionista, majd hivatásos tiszt, őrnagy a lengyel hadseregben.

⁹⁹ Gömbös Gyula (1886–1936) miniszterelnök (1932–1936), egyúttal honvédelmi miniszter is (1929–1936).

¹⁰⁰ Shvoy István (1876 – 1949?) gyalogsági tábornok, a Honvédség főparancsnoka (1935).

¹⁰¹ Stojakovics, 1925 után Sztójay, Döme (Demeter) (1883–1946) altábornagy.

¹⁰² A jelzett időben a HM Elnökség vezetője.

¹⁰³ Kánya Kálmán (1869–1945) külügyminiszter (1933–1938).

¹⁰⁴ Kozma Miklós (1884–1941) belügyminiszter (1935–1937).

¹⁰⁵ Gömbös Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter.

40.

*Belina Prazmowski lemergi vajda, volt ulanus ezredes beszede
a legiosok emlekmüvenek leplezésekor¹⁰⁶ a Népligetben, 1935. március 24-én*

Őfömltósága!¹⁰⁷

Miniszter Úr!

Hölgyeim és Uraim!

„Kemény, de büszke igazság övezi a katonát” Pilsudski tábornagy szavai jutnak eszembe, amikor két kiváló nemzet, akiket nagyszerű történelem fűz egybe – összejöttek az [1848/49-es lengyel] és a világháború légió tiszteletére emelt emlékműnél.

Szép ez az emlékmű, amelyet magyar barátaink emeltek, hogy örök időkre megörökítsék történelmünk azon lapjait, amelyek nemzeteink közös szabadságszeretetről szólnak.

A közös eszmék nevében örömmel áldozták fel életüket azok a katonák, akik emlékének áldozunk, mert – „Kemény, de büszke igazság övezi a katonát”.

Történelmünkben, nemzeti függetlenségükért harcolva, kiontott vértük nem először pecsételte meg kölcsönös barátságunkat.

Hőseink élő és nagyszerű örökséget hagytak ránk, hogy ápoljuk évszázados barátságunkat, és a bennünket összekötő kapcsolatokat továbbra is fűzzük szorosra.

Tisztelettel adózom a magyar földről származó elesett légiósok emlékének, és biztosíthatom, hogy hálással megőrizzük azt Lengyelországban, hiszen ők, haladva az áldozatok véres útján, örök időkre bekerültek közös történelmünkbe.

[AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn.97. Gépirati másodpéldány.]

41.

A légiós emlekmü leplezése Budapesten

Budapest, 1935. április 7.

337/W/15

A légiók emlékművenek leplezése f. hó 24-én Budapesten, Piłsudski tábornagy névnapját követő első vasárnapján megtörtént.

Az emlékmű felállítását a volt magyar légionisták kezdeményezték, speciális építési bizottság gondoskodása mellett történt, melynek tagjai voltak: Usetty Béla, ügyvéd, országgyűlési képviselő, Wolff István államvasúti főfelügyelő, Pilis Károly az állami Fémmeűvek főfelügyelője, országgyűlési képviselő, Sziebert Imre az állami Fémmeűvek felügyelője.

Az emlékmű költségét közadakozásból,¹⁰⁸ a magyar kormány és a főváros anyagi támogatásával valósult meg. Az emlékmű alkotója Farkas Béla szobrászművész.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Ekkor háromtagú lengyel delegáció érkezett a leplezési ünnepségre. Władysław Belina-Prazmowski lemergi vajda, volt ulanus ezredes légionista, Synek mérnök tartalékos százados, volt légionista Varsóból és Alojzy Prochner tüzér alezredes, a lemergi 5. sz. könnyű tüzérezred parancsnoka.

¹⁰⁷ A beszéd megírásakor még úgy volt, hogy a kormányzó is részt fog venni az ünnepségen. Képviselőtében Shvoy István tábornok, a Honvédség főparancsnoka vett részt.

¹⁰⁸ A közadakozást a Lengyel Légionisták [be nem jegyzett] Egyesülete koordinálta.

¹⁰⁹ Farkas Béla (1885–1945) szobrászművész. A szobrot térítésmentesen készítette el.

Mellékelek két fényképet, megjegyzem, hogy az emlékmű kőből készült, a rávésett szöveg a következő: Szabadságharc és világháború Lengyel Légiói emlékére állította 1934-ben a magyar kegyelet.

Az emlékmű a Népliget szélén, parkban áll, a Hungária körút és a Simor utca találkozásánál.

Alkalmadtán kérem elküldeni a budapesti lengyel emlékművek listáját – amellyel a külügyminisztérium rendelkezik, – hogy kiegészíthessem.

a lengyel követ aláírása

[AAN MSZ Pos. RP w Budapeszcie sygn. 97. Gépirati másodpéldány.]

42.

Orłowski Leon budapesti lengyel követ jelentése a külügyminisztériumnak a légiók emlékművének leleplezése tárgyában

Budapest, 1935. április 7.
337/W/15

A Légiók emlékművét Budapesten f. hó 24-én leplezték le, Pilsudski tábornagy születésnapja utáni első vasárnapon.

Az emlékmű állítását a volt magyar légionisták kezdeményezték, egy speciális emlékmű bizottság szervezte, amelynek tagjai: Usetty Béla ügyvéd, volt parlamenti képviselő, Wolff István államvasúti főfelügyelő, Pilis Károly az állami Fémművek főfelügyelője, parlamenti képviselő és Szibert Imre az állami Fémművek felügyelője.

A költségeket nyilvános gyűjtésből, a magyar kormány és a főváros anyagi támogatásával valósult meg. Alkotója Farkas Béla szobrászművész.

Mellékletben küldök két fényképet az emlékműről, hozzátéve, hogy kőből készült. Az emlékműre vésett szöveg: Szabadságharc és világháború Lengyel Légiói emlékére állította 1934-ben a magyar kegyelet.

Az emlékmű a város egy új kerületében a Népligeti park szélén, a Hungária körút – Simor utca kereszteződésénél áll.¹¹⁰

Alkalmadtán kérem elküldeni a budapesti lengyel emlékművek listáját, amellyel a minisztérium rendelkezik, mert szeretném kiegészíteni.

a követ aláírása

[AAN MSZ Pos. RP. w Budapeszcie sygn. 97. Eredeti másolat, gépirat.]

¹¹⁰ Ma is ott áll, ráférne egy alapos felújítás.

BIBLIOGRÁFIA ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- AAN Archiwum Akt Nowych w Warszawie
- AAN MSZ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych
- AAN ZLP KN Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Związek Legionistów Polskich, Komenda Naczelna
- ANK NKN Archiwum Narodowe w Krakowie, Naczelny Komitet Narodowy
- CAW Centralne Archiwum Wojskowe
- Dąbrowski* 1915. *Dąbrowski János*: A lengyel légiók. Budapest, 1915. 2. bővített kiadás
- Dąbrowski* 1977. *Dąbrowski Jan*: Dziennik 1914–1918. Kraków, 1977.
- Divéky* 1939. *Divéky Adrian*: Sprawa legionu węgierskiego dla Polski. Warszawa, 1939.
- HL Hadtörténelmi Levéltár
- Kryska-Karski – Żurakowski* 1991. *T. Kryska-Karski – S. Żurakowski*: Generałowie Polski Niepodległej. Warszawa, 1991.
- Madej* 1980. *Kazimierz Madej*: Polskie symbole wojskowe. Warszawa, 1980.
- Skóra* 2005. *Wojciech Skóra*: Działalność placówki polskiego wywiadu przy Konsulacie RP w Budapeszcie w 1936 roku. In: Z dziejów polskiej służby dyplomatycznej i konsularnej. Księga upamiętniająca życie i dzieło Jana Nowaka-Jeziorańskiego (1914–2005). Red. *J. Faryś* i *M. Szczerbiński*. Gorzów Wielkopolski, 2005. 99–108. o.
- Varga* 2008. *Varga Endre László*: Węgrzy w Legionach Polskich w latach 1914–1918. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, (Varsó) 2008. 5. sz. 227–258. o.
- Varga* 2012. *Varga E. László*: Magyarok a lengyel légiókban, 1914–1918. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 3. sz. 807–846. o.
- Varga* 2012a. *László E. Varga*: Legion Węgierski we wspomnieniach podpułkownika László Erdeősa. "Teczka akt nr." Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego, nr. 5/34. Warszawa, 2012. 9–45. o.
- Varga* 2014. *Varga E. László*: Magyarok a lengyel légiókban. Lengyel tisztek visszaemlékezései a Lengyelország függetlenségéért vívott harcokban részt vett magyarokra 1914–1918. *Hitel*, 2014. 2. sz. 154–174. o.
- Wais* 1930. *Wais Andrzej*: Formowanie Legjonów Polskich na Węgrzech w r. 1914–1915. *Legjon*, (Varsó) 1930. 3–4. sz. 34–36. o.
- Zuziak* 1997. *Zuziak Janusz*: Generał Marian Kukiel 1885–1973. Żołnierz, historyk, polityk, Pruszków, 1997.

— Kóvári László —

ERDÉLY

1848–1849-ben

